

35899

Ասրպասականի Հայոց Թեմական եռերդի կողմից յանձնարարում է
այս ձեռնարկը գործածել ազգային դպրոցներում

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՅՕԴԻՆԾՆԵՐ

Գ Ա Յ Լ

ԵՒ

ԳԱՅԼԻ ՊԱՏԱՀԱՐՆԵՐ

ԿԱԶՄԵՅ ՄԱՆՈՒԿ ԱՐԵՂԵԱՆ

ԱՌՈ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՍ

1960

ՆՈՐ - ԶՈՒՂԱ

Հրատարակեցին եւ բառացուցակները կազմեցին՝
Յովակ Ասեփանեան եւ Խաչատուր Գրիգորեան

Գ

ԹԱԻՐԻԶ

Ա. Բ. Կ. Հայոց Թեմական Տպարան

1926

35899

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Այս «Ուղղագրական յօդածների» առաջին մասի նիւթը քաղւած է Բրեմի կենդանաբանութիւնից, իսկ երկրորդ մասը ժողովրդական առակներ են՝ Վարդանայ առակներից, Հայկունու ժողովածուից և այլ աղբիւրներից. մասամբ և անմիջապէս ժողովրդի բերանից գրի առնւած:

Գրւածքը մի ամբողջութիւն է կազմում և պատրաստւած է յատկապէս Ա. և Բ. դասարանների համար, բայց կարող է ծառայել և իրրեւ ընթերցանութեան նիւթ:

Մ. Աբեղեան

Ա. ՄԱՍ

ԳԱՅԼ

1. ԳԱՅԼԻ ԱՐՏԱՔԻՆԸ:—Գայլը շան նախնական տեսակն է: Նա իւր կազմածքով շատ քիչ է տարբերում ոչխարի շներից. մի փոքր աւելի մեծ է, երկայն ոտներով և վսիս: Նա իւր քաւամագ ազին միշտ կախ ձգած ունի, մինչդեռ շունը սովորաբար գէպի վեր սլորած է պահում: Գայլի մազերը հիւսիսային երկրներում թաւ են և երկայն, իսկ հարաւային յիւս աշխարհներում՝ նոսր և կարճ. Մարթու գոյնը սևախառն գորշ է, ամառն աւելի կարմրաւուն, ձմեռը՝ դեղնաւուն: Պատահում են և սև գայլեր: Լեռնային գայլերն ընդհանրապէս մեծ և ուժեղ են, իսկ դաշտայինները համառաւաբար փոքր և թույլ, բայց ոչ պակաս գիշատիչ և յանդուգն:

2. ԳԱՅԼԻ ՏԱՐԱԾԻՄԸ ԼԻՆԵԼԸ:—Գայլերը դեռ խիստ տարածւած են աշխարհի համարեա բոլոր մասերում: Բայց որովհետև թշնամի են ընտանի կենդանիներին և մեծամեծ վնասներ են հասցնում, մարդիկ վազուց արդէն եռանդուն կերպով սկսել են ոչնչացնել այս գիշատիչ զազաններին, և այս մասին վառօդն ու գնդակը շատ բան են տեսել: Բոլորովին ցնջւել, վերջացել են Զիցերիայի շատ կողմերից, Գերմանիայի միջին և հիւսիսային մասերից, Մեծ Բրիտանիայից, Բելգիայից, Հոլլանդիայից և Գանեմարքից: Եւրոպայում ամենից շատ կան այժմ Ռուսաստանի միջին և հարաւային մասերում: Մեր կողմերում եւ շատ գայլեր կան, և առանձին հոգ չի տարւում այս գիշատիչները կոտորելու համար:

ւաճիք: Այս պատճառով էլ այս գիշատիչը մեծամեծ վրնասներ է տալիս: Նրա սիրած սրսերն են մեծ ու փոքր ընտանի կենդանիները, թէ շորքոտանիները և թէ թըռչնեղէնները: Ինչպէս՝ ոչխար, այծ, արջառ, ձի, խոզ, շուն, սագ, բադ, հաւ և այլն: Սիրով ուտում է ամեն ուրիշ կենդանի ևս, ինչ որ կարողանում է, նոյն իսկ բոյսեր: Եւ այնքան արիւննութեան բնաւորութիւն ունի, որ աւելի խեղդում ու պատառում է, քան հարկաւոր է իրեն. ուտի և մի պատուհաս է դառնում խաշնարած ժողովուրդների համար: Ամառը պակաս է վնասում, քան ձմեռը:

Բ) Անտառը մասակաւաւում է գայլին աղէս, ողնի, զանազան թռչուններ ու սողուններ, ինչպէս և բուսեղէններ: Երէկեքին էլ սաստիկ թշնամի է. անխնայ պատառում է եղնիկ, եղջերու, այծեամ և այլն. ոչնչացնում է իւր սահմանի բոլոր նապաստակներն ու հագաւները: Մի խօսքով գայլն ամեն կենդանու վրայ է տալիս, եթէ կարծում է, թէ կը յաղթէ: Դադցած գայլերի վոհմակները, ասում են, նոյն իսկ արջերի վրայ են յարձակում: Բայց միշտ յաջող որս չի ունենում Ծաղկաթաւալը: Երբեմն երկար ժամանակով ստոբին տեսակի որսորդութեամբ է զոհանում, — բռնում է մուկ, խլուրդ, առնէս. որսում է մողէսներ (խէզներ), յորտուներ (անթոյն օձեր), գորտեր և նոյն իսկ զանազան միջատներ, ինչպէս՝ մայիսեան բզէզներ և ուրիշներ: Ախորժակով ուտում է և ամեն տեսակի սատկած գէշեր (լէշեր): Մեծ վնաս է տալիս և բանջարանոցներին ու սեխաստաններին՝ ծակելով և ուտելով ձմերուկ, սեխ, վարունգ (խիար), դդում, գետնախնձոր, եգիպտացորեն և ուրիշ արմտիք:

Գ) Աշնանն և ձմեռն անբնդհաս պտտում է դրսում արածող կենդանիների հետից և մեծ ու փոքր չի խնայում: Զիւրը, տաւարն ու խոզերն անգամ միայն այն ժամանակ

են գայլից ապահով, երբ հոծ ու փակ խմբով են և կամ երբ գայլերը դեռ վոհմակ չեն կազմել: Զմեռը գայլը համարձակում է ներս մտնել նոյն իսկ գիւղերն ու քաղաքները, ուր որսում է երբեմն շներ, որ նրա սիրելի կերակուրն են: Յաճախ ամառն էլ մտնում է գիւղերը և մի գիշերայ մէջ բակէ բակ անցնելով՝ բաւական վնասներ է տալիս՝ խեղդելով հորթեր, գառներ ու ոչխարներ: Օգտւում է ամեն յարմար դէպքից, աներկիւղ սողոսկում, մտնում է գոմերը, փառախները. ցատկում է ցանկապատերի վրայով, երգից կամ որևէ անցքից ներս է ընկնում և անագուռայն վագրի պէս անխնայ կոտորում է բոլոր փոքր կենդանիներին:

Դ. ՄԱՐԴԱԳԱՅԼԷ:— Դայլերի վոհմակները շատ վտանգաւոր են և մարդու համար: Սովալլուկ գայլն իհարկէ մեռնակ էլ յարձակում է մարդու վրայ. բայց մեռնակ գայլն ընդհանրապէս այնքան վտանգաւոր չէ մարդու համար, ինչպէս նկարագրւում է հերիաթների մէջ: Մի թեթեւ գէշքով, նոյն իսկ մահակով զինւած տղամարդը հազադէպ զոհ կը դառնայ մի գայլի: Եւ գայլն ինքն էլ միշտ և ամենուրեք զգուշանում է, որքան կարելի է, մարդու հետ յարաբերութիւն ունենալուց:

Դայլի վախը հնուց է գալիս, այն ժամանակներից, երբ անգէն և անպաշտպան խաշնարածների ամբողջ հօսեւոր մի գիշերայ մէջ ոչնչանում էին այս անյագ զազանի ժանիքներով: Դա սարսափ էր ձգում սնոսիապատէ մարդկանց վրայ: Այս պատճառով անյիւստակ ժամանակներից ի վեր մարդիկ ոչ միայն երկիւղով են վերաբերւել դէպի գայլը, այլ և մի տեսակ կրօնական երկիւղածութեամբ. կարծում էին, թէ գայլն օժտւած է դիւակաւ յատկութիւններով: Մեր այժմեան ժողովրդական հաւատալիքով գայլը դեռ դեհերին ու բաջրերին հաւասար մի ոգի է. ուտի ինչպէս ամեն չարունքի, այսինքն չար ոգիների դէմ ուղղ-

ւած կախարդական աղօթքներ կան, այսպէս և դայլի համար կան «գայլակապի աղօթքներ»։ Գայլի այս հատորից առաջացել է և մարդագայլի սնապաշտութիւնը։ Մարդագայլ է ամեն գազան, որ զիշերները յարձակում է մարդկանց, մանաւանդ երեխաների վրայ և յափշտակում, ուտում է։ Բայց սկսած 1880 թ. ժողովուրդը կարծում է, թէ մարդագլխի մի սովորական գազան չէ, այլ մի երեակայա-կան զիշատիչ, կէս մարդ, կէս գայլ. իբր թէ դա մի կին է, որ դայլի խորխ հագնելով գայլ է դառնում և այն էլ միայն մարդ ուտում։

Ճ. ԳԱՅԼԻ ՈՐՍՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ։— Գայլը որսի միջոցին նոյն-պէս խորամանկ, հնարագետ և յանդուգն է, ինչպէս աղ-ւէսը։ Նա իւր որսին մօտենում է վերին աստիճանի մեծ զգուշութեամբ և որսորդական բոլոր կանոնները պահելով։ Անհետնջ սողոսկում է հնար եղածին շափ մօտ իւր զոհին, մի ճարպիկ ռախնով ցատկում, բռնում է նրա բկից և դետին տապալում։ Մերք դաբանաւոր է լինում և համբ-բութեամբ ձիգ ժամերով սպասում է որսին. երբեմն էլ ամբիւղ ապահովութեամբ հետևում է որսի հետքերին։ Ընկերութեամբ որս անելիս գործում է վոհմակի հետ միա-բան։ Այդ ժամանակ գայլերի մի մասը որսն է հալածում, միւս մասն էլ աշխատում է նրա առաջը կտրել։ Այսպէս շր-ջապատելով շորս բոլորից՝ բռնում են որսը և իսկոյն պա-տառում, լափում են։ Ոչխարի հօտի հանդիպելիս գայլերի մի մասն աշխատում է շներին հրապուրելով հեռացնել, իսկ միւսները յարձակում են ոչխարի վրայ։ Որսն անելուց յե-տոյ գայլը հենց որ գամփռներ ձայնը լսում է, տեղից վեր է թռչում, ծլկում, Բայց փախչելիս լաւ ուշք է դարձ-նում, թէ հետապնդող շներն քանիսն են, և երբ մէկը շատ է հեռանում միւսներից, յանկարծ յետ է դառնում, յար-ձակում վրան։ Նոյնպիսի խաբէութեամբ վարւում է ձմեռը

գիւղի մերձակայում կամ հենց գիւղի մէջ՝ շներին իրենց ապահով դիրքից հանելու համար։ Քաղցած գայլը սակայն՝ ամեն խորամանկութիւն և զգուշութիւն մի կողմն է թողնում և ոչ մի բանից չփախենալով՝ ծայրայեղ աստիճանի յան-դուգն համարձակութեամբ վրայ է տալիս։

Չ. ԳԱՅԼԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐՆ ԵՒ ՀԱՅԱՌԱՅՈՐԴՆԵՐԸ։— Ա) Երբ այս վտանգաւոր գազանը, մանաւանդ վոհմակներով եղած միջոցին, երևում է, ոչ միայն մարդկանց, այլ և կենդանիների վրայ սարսափ է ձգում։ Այդ ժամանակ բո-լոր ընտանի կենդանիները, բացի շներից, սկսում են փախ-չել։ Լաւ շներին ընդհակառակն մեծ զարճութիւն է պատ-ճառում գայլի վրայ յարձակելը։ Իժար հասկանալի է, թէ ինչպէս այս երկու մերձաւոր ցեղակիցների մէջ, ինչ-պիսին շունն ու գայլն են, կարող է այսպէս անասելի տոե-լութիւն գոյութիւն ունենալ։ Շունը գայլի ետեից ընկնե-լով՝ ամեն ինչ մոռանում է, սաստիկ կատաղում է և չի հանգստանում, միշտ որ իւր ռախի օձիքից չի բռնում։ Նա ուշք չի դարձնում իւր վէրքերին, ոչ էլ իւր ընկերների մահին. սատկելիս անգամ աշխատում է պինդ խածասել գայլին։ Բայց բոլոր շներն իհարկէ այսպէս քաջասիրտ չեն։ շատերը գայլից սարսափում են և փախչում։ հազադէպ չէ, որ գիւղի մէջ անգամ այս կամ այն շունը հեալով ներս է ընկնում տուն՝ ապահով կրակի մօտ ապաստան գտնելու համար, և ապա դրսում երկար ժամանակ լսւում է գայլի ոռնոց։

Բ) Միւս ընտանի կենդանիներն էլ գիտեն գայլից պաշտ-պանել։ Նախիրներին սովորաբար չի համարձակում մօտե-նալ գայլը, որովհետեւ եզն ու կովը և մանաւանդ գոմէշնե-րը վրայ են տալիս և եղջիւրներով ծակոտում են նրան։ Մենակ մնացած հորթերի և նոյն իսկ եզան կամ կովի վր-բայ սակայն յարձակում է գայլը և կոկորդներից բռնելով

խեղդում է նրանց: Թոյլ ընտանի կենդանիները ամենքը կորած են, եթէ ժամանակին մի ապահով տեղում ապաստան չգտնեն: Ծաղկաթաւայր հալածում է նրանց առանց ուշք դարձնելու որեւէ խոչընդոսի կամ արգելքի. նա բշտում է նրանց ցիխի, մօրի ու ճահճի և նոյն իսկ ջրի միջով, մինչև որ վերջ ի վերջոյ հասնում, բռնում է:

Գ) Ձիերի ջոկերին զգուշութեամբ է մօտենում գայլը. նա աշխատում է մենակ մնացած քուռակների քաշել. բայց յաճախ նոյն իսկ ջոկից հեռացած երվարների վրայ է թռչում, կամ կոկորդիներից բռնում, խեղդում է: Նծոյզները, երբ նկատում են գայլին, սաստիկ անհանգիստ են լինում. իսկոյն վրայ են տալիս և եթէ գայլը չի նահանջում, առաջի ոտներով սմբակակոխ են անում նրան: Յովտակները (որձ ձիերը) նոյն իսկ ատամներով բռնում, կծոտում են նրան: Յաճախ ձիու սմբակի մի հարածից արդէն գայլը գետին է ընկնում. բայց երբեմն էլ նա մի արագ, ճարպիկ շարժումով ցատկում, բռնում է յարձակող ձիու կոկորդից և խեղդելով գետին կործանում նրան: Նոյն իսկ շատ գայլեր միասին չեն կարողանում փախչել ձիերի ջոկը. ընդհակառակն գայլերի իրենց բանը բուրգ է լինում, եթէ շուտ յետ չեն դառնում:

Դ) Ծաղկաթաւայրի բանը շատ յաջող չի լինում և այն ժամանակ, երբ հանդիպում է խոզերի եւամակի: Քաջասիրտ կենդանիներն իրար պաշտպանում են, և գայլը ստիպւած է լինում շուտով փախուստ տալ նրանց ժանիքների առաջից: Նոյն իսկ մենակ մնացած վաւազը լաւ է համարում մահու չափ կուել գայլի հետ և այնպէս մեռնել, քան թէ փախչել: Ոչխարներն են միայն, որ հեղ ու խոնարհ հոգով, անձնաւէր սրտով ենթարկւում են իրենց անխուսափելի ճակատադրին: Հենց որ գայլը յարմար բուրգ գտնում է, վրայ է տալիս հօտին և բռնում է առա-

ջին պատահած ընտիր խոյր կամ մօխին. միւսները երկու երեք հարիւր քայլ հեռու են փախչում, իրար վրայ են խոնւում և յիմար աչքերով յառած նայում են դէպի գայլը: Խելօք այծերն էլ չեն կարողանում այդ դէպքում օգնել ոչխարներին:

10. ԳԱՅԼԻ ԸՆԴՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԵՒ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:— Ա) Գայլն ունի նոյն ընդունակութիւններն և յատկութիւնները, ինչ որ շուներ. միևնոյն ոյժն ու սուկունութիւնը, նոյն սրամտութիւնն ու խելքը: Պատկուց մեծացրած գայլն ընտելանում է մարդուն, շան պէս ճանաչում, սիրում է իւր տէրերին և նոյն իսկ շան պաշտօն է կատարում: Բայց նա շատ աւելի անազնիւ է քան շուներ, անկասկած չմիմիայն այն պատճառով, որ մարդս երկար դարերով չի կրթել նրան: Քանի դեռ քաղց չի զգում, Ծաղկակոխն աշխարհի ամենից վախկոտ և վատասիրտ կենդանին է. այդ ժամանակ նա փախչում է ոչ միայն մարդկանցից. շներից, կովից ու նոխազից, այլ և ոչխարի հօտից, հենց որ ոչխարները խմբւում են և գլուխները դէպի նրան են դարձնում: Ամեն բարձր ձայն, աղմուկ ու գոռոց և նոյն իսկ սօսափիւն ու ռեկկոց, շաչիւն ու շառաչիւն սովորաբար քշում, փախցնում է նրան: Գուցէ այս է պատճառը, որ կենդանական վէպի մէջ Ծաղկաթաւայրը հանդէս է գալիս իրրե մի յիմար, Տիմուր, բանձրամիտ էակ, որ շարունակ խաբւում է իւր եղբայր Պարոն Աղւեսից: Այս պատկերը սակայն ամենին համապատասխան չէ իրականութեանը. Գայլն աղւեսից պակաս չէ իւր խորամանկութեամբ, խարէութեամբ, զգուշութեամբ ու խելքով. նոյն իսկ երբեմն բարձր է նրանից այս յատկութիւններով: Ընդհանրապէս վարում է նա հանդամանքներին յարմար, գործելու շատ քննում է և դիտել նեղ դրութիւնից դուրս գալու յաջող ելք գտնել:

Բ) Գայլի զգայարանները նոյնպէս սուր և նուրբ են, ինչպէս շանը. նրա հոտոտելիքը, լսելիքն ու տեսանելիքը շատ զարգացած են. Պնդում են, որ նա ոչ միայն լաւ ճանաչում է հետքերը, թէ որը՝ որ կենդանունն է, այլ և հեռւից լաւ հոտոտում է: Հաստատ է, որ նա շատ հեռւից լաւ լսում է թեթեւ ռուկներն ու սօսափունները և հասկանում է, թէ ինչի ձայն է: Նրա խղճուկ վախկոտութիւնը, խորամանկութիւնն և զգայարանների ներութիւնը երևան են գալիս աւելի յանկարծական դէպքերի միջոցին: Այդ ժամանակ նա չափազանց զգոյշ և զգաստ է լինում վախենալով, որ մի գուցէ իւր կեանքը վտանգի ենթարկէ:

Գ) Ծաղկաթաւալն երբեք իւր դառնից դուրս չի ելնում առանց վստահ լինելու, թէ վտանգ չկայ: Ճանապարհին զգուշութեամբ խուսափում է ամեն մի շշնկոցից. կասկածով է վերաբերում ամեն չւանի, ամեն բացւածքի, ամեն անծանօթ առարկայի՝ կարծելով թէ գրանք որեւէ ականատ կամ ծուլակ են իւր համար: Այս պատճառով խոյս է տալիս բաց դռնով ներս մտնելուց, եթէ կարող է շրջապատի վրայով ներս ցատկել: Կապւած կենդանիների վրայ նա մեծ կարօտութիւն ունեցած ժամանակն է. միայն յարձակում. երևի կարծում է, թէ իրեն խաբելու համար դուած խաւնձ են: Եթէ տեսնում է, թէ յետ դառնալու ճանապարհը գոցւած է, նոյն իսկ ոչխարի փարախներում մի անկիւնում կուշ է գալիս, պղզում՝ յաճախ առանց անասուններին վնասելու և անձկութեամբ սպասում է, թէ բանն ինչով կը վերջանայ: Ճիշտ նոյն կերպով վարում է նաև իւր կեանքի ուրիշ անհաճոյ հանգամանքներում, օրինակ՝ երբ ընկնում է որոգայթի համար պատրաստւած գուրի մէջ: Այդ ժամանակ նա ոչ թէ յօճոսելու և լափելու համար է հոգում, այլ միմիայն իւր ազատութեան:

11. ԳԱՅԼԻ ԳՈՒԲԵՐԸ.— Ա) Միակ օգուտը, որ մար-

դիկ ստանում են գայլից, դա նրա մորթին է: Զմեռայ մորթին մանաւանդ լաւ մուսակ է լինում: Բացի մորթուց՝ տեղ տեղ կաշին էլ բանեցնում են ձեռնոց ու թրմբուկի երես շինելու համար: Որպէս զի մորթին չփշանայ և աւելի արժէք ունենայ, աշխատում են գայլերին կենդանի բռնել: Նրա համար փորում են մօտ երեք մետր (մօտ չորս արշին) խորութեամբ և երկուս ու կէս մետր տրամագծով գուրեր, այսինքն փոսեր. երեսը ծածկում են թեթեւ, նկուկ ճիւղերով, ծղօսներով, ցողունով, յարգով, մամուով, խոտով և այլն, և մէջտեղում դնում են մի խանձ՝ գայլին հրապուրելու համար: Որպէս զի գայլը ժամանակ չունենայ առաջուց երկար հետազօտութիւններ անելու, շատ անգամ գուրը շրջապատում են ցանկապատով, որի վրայով նա պէտք է մի օտփնելով ցատկէ, որ աւարին հասնէ:

Բ) Առաջ գալիս են աղւաւները. նրանց հետևում է և գայլը: Բայց նա բաւական խելօք և զգոյշ է. իսկոյն չի վազում խանձի վրայ, որ դժբախտութեան մէջ ընկնի. եթէ գուրը ցանկով շրջապատած չի լինում, նստում է նրա եզերքին. թաթով շօշափում, տնտղում, քաշում է նրա ծածկը, կուշ ու ձիգ է անում, բայց չի մօտենում: Աղւաւները կտցում են խանձը. Ծաղկաթաւալի փորը վեց-վեց է անում, բերանի ջուրը գնում է: Եւ վերջապէս յանկարծ վճռում է համարձակ օտփնեն անել և ընկնում է փոսը:

Մեր Ծաղկաթաւալը փոսի մէջ շատ խորամանկ է շարժւում. Սկզբում սաստիկ կատաղում, ոռնում է, բայց յետոյ խոհեմութիւն է համարում լռել: Երբ յաջող առաւօտեան գալիս է գուրի տէր որսորդը, — նրա գալը գայլը հեռւից իմանում է, — գայլը քաշում է փոսի մէջ մի անկիւն և պառկում, սաստկած է ձեռնում: Անուշադիր է թողնում վրան ձգած հողի կոշտերը, քարերը և այլն, և

միայն այն ժամանակ է սկսում նուէն կատարել, կծոտել և ունալ, երբ ձողի ծայրով պարանի օղակը վիզն են անց կացնում ու վեր քաշում:

12. ՊԱՏԱՀԱԾ ԴԷՊԲԵՐ ԳԱՅԼԻ ԿԵԱՆՔԻՑ: — Ա) Մի գերմանացի իւր պարտէզի ագարակում մի քանի գուր էր փորել որս անելու համար: Մի գիշեր երեք բոլորովին տարբեր որս են ընկնում այդ փոսերից մէկը: Ամենից առաջ երեկոցեան մի պառաւ կին գալիս է ագարակը բողկ, սոխ, կոնդէգ տանելու և յանկարծ ընկնում է փոսի մէջ: յետոյ ընկնում է մի աղւէս, և վերջը մի գայլ: Գրանցից ամէն մէկը միւսից վախենալով քաշւում է փոսի մի քունջը և լուռ ու մունջ, անշարժ մնում է ամբողջ գիշերը: Մինչև անգամ գայլը, որ միւսներից զօրեղն էր, վախից ձայն չի հանում և չի յարձակւում ոչ պառաւի և ոչ աղւէսի վրայ: Միայն խեղճ պառաւը ահու չորանում է և գրեթէ կիսամեռ է դառնում: Առաւօտը վաղ ագարակի տէրն ըստ սովորութեան գալիս է գուրերը դիտելու և ապշած է մնում տեսնելով այս զարմանալի որսերը: Նա սիրտ է տալիս պառաւ կնոջը, որ չվախենայ, և իսկոյն իբրև բաջ տղամարդ, ցատկում է փոսի մէջ, սպանում գայլին ու աղւէսին և կիսամեռ պառաւին գրկած հանում է փոսից մի սանդուխով:

Բ) Մի գիւղացի մի ամառ զարմանքով տեսնում է, որ մի գայլ հանդարտ նստած է այն գուրերից մէկի մէջ, որ նա ձմեռը փորել էր գայլ բռնելու համար: Առանց ուրիշ գէնքի, ձեռին ունեցած մի մահակով միայն փորձում է սպանել գայլին, բայց այդ ժամանակ հաւասարակշռութիւնը կորցնելով՝ զլորւում է փոսի մէջ և ձեռների ու ոտների վրայ ընկնում: Գիւղացին դեռ չէր ուղղուել, որ Ծաղկաթաւալի իսկոյն օգտւում է պատեն առքից ոչ թէ նրան կոկորդից բռնելու և խեղդելու համար, այլ ցատկում

է նրա մէջքի վրայ և այնտեղից դուրս է թռչում, ագարակում իւր բանտարկութիւնից: Գիւղացին մնում է փոսի մէջ և երկար շարշարելուց յետոյ, մեծ դժւարութեամբ և միայն ձեռին ունեցած մահակի օգնութեամբ հազիւ հագ կարողանում է դուրս ելնել գուրից:

Գ) Մի շոգ կէսօրի Աստապատ գիւղի մօտ Երասխ գետի մէջ գոմէշները նստած լողանում էին, հազիւ գլուխներն էին երևում: Տօրակէզ հօտաղները քաշւած մի ըստների մէջ անհոգ հանգստանում էին: Այդ ժամանակ որտեղից որտեղ մօտենում է մի գայլ: Ուրիշ անգամ նա չէր յանդգնիլ իհարկէ յարձակւել գոմէշների վրայ, քանի որ այդ յաղթանդամ և հզօր կենդանիները քաջութեամբ պաշտպանւել գիտին. վագրի պէս վրայ են տալիս և գայլին եղջերահաւ ու ոտնահար անում: Բայց այդ օրը Ծաղկաթաւալի երեք քաղցից շատ էր տանջւած, որ ըոպէն յարմար համարեց. Կարծելով թէ կը յաղթէ ջրի մէջ հանգիստ նստած գոմէշներին, նա էլ չի համբերում, իսկոյն հասնում, իրեն ձգում է գոմէշներից մէկի մէջքի վրայ. և երբ գոմէշը վիզը հանում է ջրից, բոլոր ուժով իւր ատամները խրում է գոմէշի վիզը: Տեղից վեր է թռչում գոմէշն և սկսում է վազել ուղղակի դէպի գիւղը: Գայլը փորձանքի մէջ է ընկնում, որովհետև ատամները մտնում են գոմէշի վիզը, փակւում, մնում են և ինչքան զօրում է, չի կարողանում հանել: Գիւղացիք զարմացած տեսնում են, որ օրը կէսօրին գոմէշը վազելով մտնում է գիւղը, մի գայլ էլ մէջքին նստած: Հաւաքւում են մարդիկ ու ջարդում, սպանում են համարձակ Ծաղկաթաւալին:

Բ. ՄԱՍ

ԳԱՅԼԻ ՊԱՏԱՀԱՐՆԵՐԸ

1. ԳԱՅԼԻ ԶԱԳԸ

Ծագող արեգակի ճառագայթներն ոսկեզօծել էին լեռների գագաթները, երբ հովիտները հօտերն առօհա հանեցին: Մի էգ գայլ իւր ձագի հետ նստեց մի ժայռի ետեւում, յարմար տեղում և սկսեց աչքիւր յառած մտիկ տալ գէպի ոչխարը, որ արածում էր խոտաւէտ լեռան լանջին: Նա յոյս ունէր, թէ հօտը կը գայ. կը մօտենայ, մէկը կը յամշտակի, կուտեն: Զագն սկսեց վազվզել, թաւալ տալ մարգարտանման ցօղով ծածկած խոտերի մէջ, ծաղիկները կոխոտել, ինքն իրեն խաղալ, զրօսանք առնել: Ապա վեր կացաւ, նայեց գէպի ոչխարն և բացակաւ չեց:

— Ա՛յ հայ, ինչքան շատ են: Քանիւր կը լինին, մայրիկ. մի հարիւր, հարիւր յիսուն հատ կը լինին:

— Ի՞նչ հարիւր, հարիւր յիսուն. հազար, երեք հազար կը լինին, — պատասխանեց մայրը:

— Վա՛, նրանց մայրը տարէնք բանինն է բերում, որ այդքան շատացել են, — հարցրեց ձագն իւր մօրը:

— Մէկը կամ երկուսը, — պատասխանեց մայրը:

— Հապա զո՞ւ որքան ես բերում:

— Եօթ ութ հատ բերում եմ:

— Ար այդքան բերում ես, բա ո՞ր են իմ եղբայրներն ու քոյրերը, — հարցրեց ձագը:

— Ո՛րդի, նրանք սուրբ են, շատանում, հօտ են կադմում, իսկ մենք անսուրբ ենք, չենք բազմանում: Վախե՛նում եմ քեզանից էլ մի օգուտ չտեսնեմ:

Մինչդեռ մայր ու տղայ այսպէս խօսում, զրոյց էին անում, հօտն արածելով սկսեց հեռանալ: Մայրն իւր ձագը

թողեց այնտեղ, իսկ ինքը գնաց ոչխարի ետեւից:

2. ԳԱՅԼԻ ՈՒՍՈՒՄԸ

Եկան, գայլի ձագը բռնեցին ու տարան, գիրքն առաջը դրին, թէ կարդայ, ուսում առնէ: Ասացին. «Ասա այր»: Ասաց. «Այժ, այժի ճրագուն փորի գեղ է»:

Ասացին. «Ասա բեն»: Ասաց. «Բադ էլ կը բռնեմ, թէ իմանամ որտեղ է»:

Ասացին. «Ասա գիմ»: Ասաց. «Գառը, գիտեմ, շատ անմեղ է, նրանից չկայ երկիւղ»:

Ասացին. «Ասա դայ»: Ասաց. «Դմակ, անխ, դմակ, անոյ՜ իմ իւղ»:

Ասացին. «Ասա եչ»: Ասաց. «Ես ու եգ. եզը մի քիչ զօրեղ է, բայց նրա միսն էլ համեղ է»:

Ասացին. «Ասա գայ»: Ասաց. «Զարենեմ, գենեմ, մարթեմ, քերթեմ անխնայ, պատուեմ, լափեմ ու պպգեմ տամ զուգայ»:

Ասացին. «Ասա է»: Ասաց. «Էշն էլ գէշ չէ, և էշի հետ բանը հեշտ է. քան զումէշի»:

Ասացին. «Ասա ըթ»: Ասաց. «Ը՞, ընտանի կենդանի, — ամենն է օգտաւէտ ու պիտանի. և ուղտ, և ձի, և ջորի. հորթ ու կովը ճանապարհը մոլորի, գայ իմ ճանկն ընկնի, անխ, ինչպէս լաւ կը լինի»:

Ասացին. «Ասա թոյ»: Ասաց. «Թ՛օ-թ՛օ, մոռացել եմ ոչխարը. թող մի պատահի, տես անց կը հանեմ քուրդն ու միսը»:

Հենց որ ասացին. «Ասա ժէ», տեղից վեր թռաւ, թէ «Ժամանակ չունիմ, շուտ արա, հէր օրհնած. ոչխարի հօտը հրէն սարովն անցնում է. իմ ինչ բանն է այր— ժէ — ճէ — ռայ, ես հօ՛ բաղցած մեռայ»:

3. ԳԼՅԼԻ ՊԱՐԾԱՆՔԸ

Ման եկաւ, ման եկաւ մեր Ծաղկաթաւար՝ մտքում «այժ» ասելով և եկաւ իւր մի այժ գտաւ։ Այժն առօր-
փառօր բազմել էր մի բարձր տանիքի պատի վրայ ինչ-
պէս մի անառիկ բերդի մէջ։ Գայլն էլ եկաւ, նստեց
նեքքեւում։ Նա չէր կարող բարձրանալ վեր, ուստի ուզեց
խորամանկութեամբ խարել այժին և ասաց։ «Ողջոյն քեզ,
նոխազ, այժերի թագաւոր։ Ինչի ես բազմել այդքան
բարձր գահի վրայ փառաւոր։ Մարդ այդքան էլ հպարտ
կը լինի։ մի փոքր էլ խոնարհ եղիր, ցած արի վերնա-
յարկիցդ»։ Այժը յոխորտալով պատասխանեց։ «Ինչո՞ւ
վէր գամ, որ եղջիրներովս փորդ պատուեմ»։ Գայլը
վիրաւորեց այժի այս յանդուգն խօսքից և մտածեց.
«Ես գայլ գազան լինիմ, հօրենական արհեստով մսա-
գործ լինիմ, իմ պաշտօնը լինի մորթել, քերթել, պատա-
ռել, և այժմ այս անգէս այժն ինձ այսպէս անպատէ»։
Էլ չհամբերեց Ծաղկաթաւարն և ասաց։ «Յ՛խ, երանի թէ
իջնէր իմ այժիկը, թէկուզ փորս իր կոստուով պատուէր։
Թող մի վէր գար իմ այժիկը, այն ժամանակ կը տեսնե-
ինք, թէ ո՞վ ո՞ւմ փորը կը թափէր»։ «Գնա՛, գնա՛ խաբերայ
գայլ»։ ասաց այժը մօրուքը տրամբումբացնելով։ «Իմա-
ցայ միտքդ։ Գնա՛, հեռացիր, թէ չէ՛ հրէս պահապաններս
գալիս են։ Դիտես, լսել ես հօ գայլխիղդ շները»։

Գայլը յետ նայեց և տեսաւ, որ շներն իսկապէս գա-
լիս են։ Խեղճը յոգեօց հանելով հեռացաւ անյապաղ։

4. ԳԱՅԼԸ ԴԱՏԱՒՈՐ

Ծաղկաթաւարն զրօսնում էր կանաչով զարդարւած
սարերում, երբ հանդիպեց երկու խումբ վայրի ոչխարի.
Իսկոյն ամեն մի խմբից բաժանեցին մի մի մեծ, զօրեղ

խոյ և նրան ընդառաջ գալով ասացին. «Ո՞վ Ծաղկա-
թաւար, մենք մեր արօտատեղի պատճառով յաբասե-
կուի մէջ ենք միմեանց հետ։ Լսել ենք, որ դու եօթը
տարի ուսում ես առել, եօթը տարի էլ ճգնութիւն
ես արել, արդար դատաստան կանես։ Յատուկ խընդ-
րում ենք, որ մեզ մի սահման կտրես, և այսուհետեւ
ամեն մէկս միւսի իրաւունքը յարգենք, մեր շաժնում արա-
ծենք և էլ չկուենք մէկ մէկու հետ։ Դրա համար իւրա-
քանչիւրս մեր հօտից մի մի ուրջ կը տանք քեզ վարձ»։

Գայլն ուրախութեամբ յանձն առաւ, ազին կախ ձը-
գեց ու սկսեց հողն ազիով գծել նշան անելու համար։
Մինչդեռ նա դրանով էր զբաղւած, յանկարծակի խոյերից
մէկը մի կողմից, միւսը մէկ էլ կողմից հարու տւին իրենց
եղջիրներով նրա կողքերին և բիշ էր մնում, որ փորը
պատուեն։

5. ԳԱՅԼԸ ՓՈՂԱՀԱՐ

Յաջորդ օրը գայլը կէս գիշերին մտաւ մի փարախ,
մի դառ բոնեց։ Գառը լալով ընկաւ նրա ոտներն և
ասաց։ «Ո՞վ գայլ, թէպէտ և ես ոչ մի յանցանք չու-
նիմ, բայց գիտեմ, դու պիտի ինձ ուտես։ Աստուած ինձ
քեզ է պարգևել։ Միայն մի խոնարհ խնդիրը ունիմ,
կատարիր, յետոյ ուտում ես՝ կեր։ Ես իմ մօրից լսել
եմ, թէ ձեր ցեղը բաղցր նւագիլ գիտէ, դու էլ քաջ
փողկաւ ես և յաջողակ էլ ձայն ունիս։ Վաղուց փա-
փաղում էի, որ քո երգը լսեմ։ Ի՞նչ կը լինի, չարհամար-
հեա իմ խնդիրքը, գոնէ մի անգամ փողդ փչես, ես լսեմ
ու կարօտ չմեռնեմ»։

Գայլը մտածեց, թէ գառն ինչ է, որ իւր ճանկից
պրծնի։ փոխանակ իսկոյն յօշոտելու և պատառելու նրան,

ուղից նախ իւր շնորհքը ցոյց տալ: Կկզեց յետի ոտներէ վրայ. երկու թաթը դրեց զնշին ու սկսեց կոկորդովը մին ունիալ: Եւ ահա շները զարթնեցին ու շրջապատեցին նը-
րան նա գառն էլ մոռացաւ, իր երգն էլ և հաղիւ ազատ-
ւեց ու փախաւ լեռան գլուխը:

6. ԳԱՅԼԸ ՊԱՅՏԱՌ.

Ա) Գայլն արագ փախչելով դուրս եկաւ մի ծաղ-
կաւտ մարգագետին: Տեսաւ մի գէւ էշ կանաչ սէգերի
մէջ կապած՝ արածում էր: Նա մտածեց. «Իմաստուն-
ներն ասել են, թէ օձի գլուխը որ ցաւի, ճանա-
պարհի մէջտեղում կը պառկի. հիմա այս էշինն է»: Ա-
ւանակը՝ խոնարհութեամբ գլուխ տալով՝ ասաց գայլին.
«Գոհանամ Արարիչ Աստուծոյ, որ քեզ ինձ մօտ բերեց,
յարգելի եղբայր: Խնդրում եմ, որ ինձ ուտես և ազատես
այս անցաւոր կեանքից»: Ծաղկաթաւալն ուրախութիւնից
ինքն իրեն կորցրեց, որ բանն այդպէս հեշտութեամբ է
պրծնում: Էշը շարունակեց. «Աշխարհում ես մի օր չտե-
սայ, դառն աղէտներից աշը բաց չարի: Մի տարի կայ՝
բեւեռը մտել է յետի ոտս, տանջում է ինձ: Ոչ սեռնում
եմ, ոչ էլ լաւանում: Ազաչում եմ քեզ, ով եղբայր, բարի
եղիր, կեր ինձ. զգուշ եմ կեանքից. Միայն հոգուդ վարձ
լինի, մի լաւութիւն արա՛, գթան ինձ, նախ և առաջ
բեւեռը ոտիցս հանիւր, որ մի սիրտս հովանայ, և ապա
նոր կեր, քեզ հալալ լինի: Ես ինքս իմ յօժար կամքով
ուզում եմ մեռնել»:

Բ) Գայլը հաւատաց էշին, անցաւ էշի ետևը, որ մե-
խը բաշէր. բայց երկարականջը բոլոր զօրութեամբ այն-
պէս մի արացի տաւ նրա ծնօտին, որ ատամները ջարդ-
ւեցին. «Գոհ, գոհ», ասաց աւանակը. «թէ որ ինձ

մոխրաթաւալ էշ են ասում, քեզ էլ ծաղկաթաւալ էշ են
ասում: Որտեղ բռնը պատմես, իմն էլ այնտեղ ասա՛»:

Գայլը փախաւ դառնապէս լաց լինելով և *arsouraw-*
լից աշքերով նստեց մի բլրի վրայ ու սկսեց ինքն իրեն
յանդիմանել ու ասել. «Ա՛յ անխելք, խեղճ ու խելառ,
հապա դու երբ պիտի խրատես, խելօքանաս: Տեղն է,
ինչ աղէտ ու փորձանք գլխիդ գալիս է: Դու չգիտես. որ
աշխարհս յեղափոխւել է. սէրը, բարեկամութիւնը մէջտե-
ղից վերացել է. արած լաւութեան դէմ վատութիւն են
անում: Դու իսկզբանէ անխի տնով տեղով մսագործ
ես ու մօագործի որդի. ասա՛՝ քեզ ով դարձրեց նալբանդ,
որ էշի ոտից բեւեռը հանես և գլխիդ այս փորձանքը գայ-
հիմա երբ պիտի լաւանայ բերանիդ վերբը»:

ԳԱՅԼԸ ԶՐԱՂԱՅՈՒՄ

Ա) Գայլն զգուշութեամբ, *ustaq-ustaq* շուրջը
նայելով իջաւ ձորը, որտեղից հասում էր գետակը փոր-
րիկ ջրվժժներ և ջրնկեցներ կապմելով: Մի քիչ որ առա-
ջացաւ, տեսաւ, որ այնտեղ մի ջրաղաց կար, դուռը
բաց էր. մի կատու էլ դռանը նստած՝ գունչը սրբում
էր թաթիկներով, բացւում էր. «Գէթ այս կատին
բռնէի», մտածեց նա և փորը գետնին քսելով՝ գոգի պէս
ետեից սկսեց մօտենալ կատին: Բայց Փիսիկը շատ րզ-
գոյշ էր: Հենց այն է՝ գայլը յոյս ունէր, թէ պէտք է մի
ոտիւն անէր և նրան բռնէր, մեր Փիսիկը փախաւ, մօտ
ջրաղացը: Գայլը շփոթեց ինքն էլ հետեից կատին,
մօտաւ ներս: Բայց անշնորհը շարժեց, մտնելիս դիպաւ
դռանը. դուռը փակեց վրան: Կատուն դռան սողնակից
դուրս եկաւ, գնաց, իսկ գայլը մնաց ներսում:

Բ) Առաջին բողբոջին Ծաղկաթաւալն ասլա՛ծ մնաց:

Նրա աչքերը մթնեցին. բան չէր տեսնում: Դրսում օդը պայծառ էր, իսկ ներսում մութն էր ու խաւար: Մի փոքրիկ երդից հազիւ մի աղօտ լոյսի շողք էր ընկել: Բացի այդ՝ ջրաղացի յատակը կարծես դողդողում. օրօրում էր և ներքի յարկից ու ամեն կողմից խուլ որոտմունք էր լրացում: Կամաց կամաց նրա աչքերը վարժեցին, նայեց շուրջը. տեսաւ երեք վէմ քարեր կարգով շարաւած պտըտում էին՝ ահեղ գրգռոցով, դղրդեցնելով ամբողջ շէնքը՝ նա բոլոր մարմնով սարսուաց ու յետ քաշեց:

Գ) Մենակ էր գայլը ջրաղացում: Դէս ընկաւ, դէն ընկաւ, դուրս գալու տեղ չգտաւ: Վերջը յուսակասաւ սպաւորի պէս նստեց մի մութ անկիւնում յատակի վրայ: Պարապ ժամանակ շատ ունէր, սկսեց ինքն իրեն հաշիւ տալ իւր գլխին եկած դէպքերի մասին. «Ա՛յ յիմար», ասաց նա ինքն իրեն յանդիմանելով. «դու հօ՛ խաղ՞ ու խայտառակ եղար աշխարհի միջին: Ո՞վ էր քո ազգի մէջ երգիչ կամ փողահար եղել, որ դու քո ունեցով նւագահանդէս յօրինեցիր ու շներին զարթնեցրիր: Ա՛յ անխելք, դու երբ ուտում առար, կըթւեցիր և կամ ճրտեղ դատաւորութիւն սովորեցիր; որ վայրի ոչխարներին սահման էիր կտրում: Յիրաւի որ ապուշ ես, թէ չէ՝ այն աւանակ էշն անգամ քեզ արացի չէր ուտեցնիլ: Դրանով չխրատեցիր, չփորձեցիր, կատուի հետ մտար ջրաղացն ու դուռը փակեց վրէժ: Ո՞րտեղից պէտք է դուրս գաս: Հիմա որ ջրաղացպանը գայ, պոչիցդ բռնի, այնքան ձգձգի, որ պոչդ ձեռքին մնայ, արժան չէ քեզ:

Դ) Դայլի խօսքը դեռ բերանին էր, որ ալրաթաթախ ջաղացպանը ներս մտաւ, դուռը յետ դրեց, տեսաւ գայլը անկիւնում պպզած: Առաւ ջրաղացի նիզն ու ընկաւ գայլի կողքերին, տո՛ւր թէ կը տաս, մի լաւ ջարդեց: Դայլն ազատուելու ուրիշ միջոց չգտաւ, գլուխը կախեց ջրաղացի

ջրածակը, որ փախչի: Բայց ջաղացպանը հասաւ, պոչիցը բռնեց: Ջաղացպանը մի կողմից, գայլը միւս կողմից ձիգ տուեցին, մինչև որ գայլը զօրեց, պոչը հանեց ջաղացպանի ձեռից, ընկաւ ջրտունը և այնտեղից դուրս եկաւ: Սագերը խումբ-խումբ լողանում էին ջրաղացի առւի մէջ և եղերքին արածում, որդեր էին որոնում: Յանկարծ որ տեսան գայլը դուրս եկաւ, ահագին ճիշ, աղաղակ բարձրացրին, թեկերը թափահարեցին ու թռչկոտեցին դէս ու դէն: «Տօ՛, տօ՛, սրանք շներից էլ վասթաւ են եղել: Դրնամ, հեռանամ շուտ, թէ չէ՝ հիմա ջաղացպանը դուրս կը գայ», — ասաց գայլը, բայց և այնպէս հասաւ, մի սաղ ճանկից ու փախաւ:

8. ԳԱՅԼԸ ՓԱՍՏԱԲԱՆ

Ծաղկաթաւայն ուրախ-ուրախ բարձրացաւ դէպի լեռան գագաթը: Արդէն շոգ էր՝ Տեսաւ՝ հօտից մոլորած մի անմեղ գառնուկ հասաւ մի սառն աղբիւրի ջրի, որ յօդառուս բղխում էր ապառաժից, և առակի ներքեւում կանգնած՝ սկսեց խմել: Մեր քաղցած Ծաղկաթաւայն էլ եկաւ, կանգնեց աղբիւրի գլխին և ուզեց խեղճ գառնուկին ուտել: Բայց նա կամեցաւ օրէնքով վարել և նախ գառանը մեղաւոր հանել, որպէս զի չասեն թէ գառն արգար էր և անօրէն գայլը նրան կերաւ: Դարձաւ, ասաց հայհոյելով:

— Ա՛յ անպիտան, ինչ իրաւունքով և ո՞ր օրէնքով համարձակում ես դու իմ յատակ ջուրը պղտորել քո պիղծ, աղօտ բերանով՝ հազար տեսակ ցեխ, աղբ ու կեղտ լցնելով մէջը: Դու չգիտես, որ ես այս սարերի ու ջրերի տէրն եմ, Ծաղկաթաւայն իշխանը:

— Դիտեմ, տէր իմ. բայց ես ինչպէս կարող եմ քո

ջուրը պղտորել, քանի որ աղբիւրի գլխին դու ես կանգնած, իսկ ես ներքեւումն եմ:

— Լսիր, լիւր անզգամ, դու դեռ յանդգնում ես խօսել: Դու չէիր, որ անցեալ տարի ինձ խաբեցիր և երգել տիր: Ես չեմ մոռացել. լաւ եմ յիշում քո յանցանքդ, — ասաց գայլը մի նոր սուտ յերիւրելով:

— Բեզ մատաղ, ես դեռ մի տարեկան չկամ:

— Ձէնդ կտիր, փուշ կենդանի: Դու չէիր, քո եղբայրքն էր կամ քո հօրեղբոր որդին: Ինձ համար ողջ մէկ է. ես էլն ու վրէժս պիտի հանեմ ձեզներից. դուք իմ թշնամին էք յաւիտենական. — Ասաց գայլը և կարծելով, թէ արդէն հաստատեց գառան յանցանքը, հանգիստ խղճով յօշոտեց, լափեց նրան:

Զ. ԳՆՅԼԻ ԶԼՋՈՒՄԸ

Ա) Գարունն անցաւ, եկան յունիս ու յուլիս ամիսները, և վերջապէս Ծաղկաթաւալի թշառ. վիճակը կամաց կամաց բարեփոխեց: Յերեկը շոգ էր, գիշերն էլ տոթ. ամենքը դրսումն էին քնում: Մեր որսորդի բանը յաջող էր, որսը առատ, փորը յագեցած: Այլ ևս առաջւայ սակաւապէս կեանքը չէր վարում. նրա ճաշը հիմա նոյն էր: Օր չէր անցնում, որ մի գէթ ու պարարտ որս չճանկեր:

Մէկ օր էլ նա կուշտ ու կուռ կերել էր և բարձր լեռան գլխին, իւր որջի առաջին, յղփացած պառկել էր: Յօրանջեց, յօրանջեց և ապա կէսօրւայ բունը թօթափելով՝ սկսեց ինքն իրեն միտք անել: Յիշեց իւր մօտիկ անցեալը, և նրա աչքի առաջին շարուեցին մէկ մէկ այն գոհերը, որոնց արեւնը թափել էր նա վերջին ժամանակները:

Բ) «Մայիսին Վարդանի գառը լափեցի», — մտածեց նա. «յունիսին այն որբեայրի, աղբատ Մարօի երկու ոչ-

խարը խեղդեցի. այն խեղճը մինչև այժմ էլ դեռ նրանց համար անզագար սուգ ու լաց է անում: Նոյն գիշերը մօտեցայ ցորենի դէզին, — Յովսէփի եզներն այնտեղ էին, — մէկի փորը պատռեցի: Հետեւալ օրը Պօղոսի հորթը կորել էր, ինձ անուշ պատառ եղաւ: Էլ չեմ ասում կարօի ոչխարը, որ մտել էր մացառների մէջ: Յովակիմինց ջորին՝ Հն, քիչ մնաց, որ մոռանայի Մատթէոսի էշը, Գարրիէլ և Միքայէլ եղբայրների այծը: Մի ժամանակ կար. որ օրական պարէնի կարօտ էի. մի սատկած լէշի որ հանդիպէի, կուրախանայի: Հիմա փառք Աստծոյ, տար տար արին եմ խմում: Պն, պն, պն, հապա այն ինչ օր էր, որ մտայ Թադէոսի փառախը, քանի ոչխար խեղդեցի մի անգամից... Վայ ինձ, այս ինչ արինարբու հրէշ եմ եղել ես. այս ինչքան մեղքեր ու յանցանքներ են բարգել վրդիս: Ես ինչպէս պէտք է այսքան մեղքի տակից դուրս դամ: Գրիգորի տղայ Նիկողայոսի անէծքը միայն իմ աչքերը կրօնի. ես նրա շէն տունը մի անգամից բանդեցի»:

Գ) Այս բոլոր յիշողութիւններից Ծաղկաթաւալի խիղճը սկսեց տանջել. թէ ինչո՞ւ այսքան շարութիւն է անում, Աստծոյ ճանապարհից դուրս գալիս, եւ մինչդեռ նա մեղայ էր գալիս, յանկարծ լսեց մի թոյլ սօսափուն, վեր թռաւ տեղից, — ուրիշ անգամ լինէր, նա թնդանօթի ձայնից էլ այնպէս չէր սարսափիլ, ինչպէս այսօր այն թնթն խօսիւնից, — նայեց շուրջը, տեսաւ բան չկայ և դարձեալ շարունակեց խորհրդածել. «Վայ, վայ, ինձ նման քաջ ու յանդուգն որսորդն այսպէս վախկոտ դառնայ: Հիմա քիչ էմ մնայ, որ մի հեզ, յիմար, երկչոտ, անզէն ու անօգնական կենդանուց էլ վախենամ. իմ բազում մեղքիցը չէ այս, բա ինչ է: Ձէ, ես պէտք է գնամ Երուսաղէմ, խունկ ու ձէթ նւէր տանեմ, պատարագ անել տամ, մահտիսի դառնամ, մեղքերս քաւեմ. ապա թէ ոչ՝ էլ ինձ փրկու-

թեան յոյս չկայ»։ Այսպէս մտածեց զայլը և արագընթաց քայլերով ճանապարհ ընկաւ դէպի Սուրբ Գաղարբ։

Դ) Հովիւները հօտերը մակադել էին մի ձորի մէջ, ժայռի տակ ստեղծում. իրենք էլ թեք էին ընկել մի յորդ աղբիւրի վրայ. որ խոխոջալով բղխում էր այն ժայռի տակից։ Արթուն շները հսկում էին։ Ծաղկաթաւալն այդ ժամանակ երուսաղէմ էր գնում։ Գնաց, գնաց, քաղցածացաւ։ Պատահեց նրան մի ոչխար, որ հօտից բաժանւել, հեռացել էր։ Ոչխարը վայլին որ տեսաւ, բոլոր մարմնով սկսեց դողդողալ եղէգնի պէս։ Գայլը խոնարհութեամբ ողջունեց նրան և ասաց.

— Մի վախենար, մաքի բուրիկ, ուխտ եմ արել, որ այլևս գայլութիւն չանեմ։

— Որ այդպէս է, Աստուած քո բանը յաջողի, գէլ աղբէր, ուր ես գնում։

— Ինձ էլ գէլ մի ասիլ, մուխսի ասա. գնում եմ երուսաղէմ։

— Բարով գնաս, բարով գաս, մուխսի աղբէր։

— Բայց ես անօթի եմ,— ասաց գայլը ոչխարին, — չի լինիլ, որ մի քիչ քո այդ դմակից տաս, ուտեմ. քեզ համար էլ աղօթք կանեմ։

— Ինչի չէ, մահտեսի. բա իմ հոգուն վարձք չպիտի։ Կաց, ջուրը մտնեմ, լանամ, նոր գամ, տամ կեր։ Մէկ էլ խնդրում եմ,— այստեղ շոգ է, դմակս կորդնի,— դու գնա այն բարձր ժայռի տակը, ես կը լողանամ, կը գամ, կը տամ կեր ու գնա։

Ոչխարն իրեն ձգեց ջուրը, իսկ գայլն գնաց դէպի ժայռի հովը, ուր պառկած էին գամփռ շները։ Սրանք երբ որ գայլին տեսան, ընկան ետևը, հալածեցին նրան։

Ե) Մեր Ծաղկաթաւալն լեռան բարձրաւանդակներից մի փոքր ներքև իջաւ, տեսաւ, որ մի քանի օրավար տեղ

արդէն հերկած էին, բայց դեռ մի տեղ եօթը զոյգ գոմէշ լծած գութանին՝ վար էին անում. մի ուրիշ տեղ էլ արօրով էին գետինը հերկում։ Այդ ժամանակ վար անողների համար հաց բերին։ Գութան, արօր արձակեցին և մաճկալ ու հօտաղ ժողովեցին, որ ճաշեն։ Տաւարը ցըրեց։ Արօրի եղներից մէկը բաւական հեռացաւ, անցաւ դարի միւս երեսը և յոգնութիւնից նստեց. Գայլը մօտեցաւ նրան և ասաց.

— Բարի աջողում քեզ, եզ եղբայր, Ինձնից մի վախենար. գոջացել եմ, գնում եմ երուսաղէմ ուխտ. էլ գայլութիւն չպիտի անեմ։

— Որ այդպէս է, Աստուած քո բանը յաջողի, գնա։ Ընդունելի ուխտ լինի։

— Բայց, եզ եղբայր, ես խիստ անօթի եմ. չի լինիլ, որ մի քիչ այդ գէր աղբիւրից մսիցը տաս, որ ուտեմ. Գոհօու համար էլ աղօթք կանեմ, ժամ-պատարագ անել կը տամ Վարդավառին։

— Ինչի չէ. արի մէջքս մի քիչ բորիւր, յիտոյ տամ, կեր։ Գայլը մօտեցաւ, ատամները ձգեց եզան մէջքին, ատամները մտան մէջք. էլ դուրս չեկան. եզը պառկած տեղից թռաւ, գայլը մնաց մէջքին. եզն առաւ նրան և ցելի ափսոսների միջով ուղղակի գութանաւորի մօտ տարաւ։ Ուրը քար առաւ, որը՝ փայտ, որը գօտին հանեց, որը՝ սամին ու տւին գայլին թէ կը տաս։

2) Ծաղկաթաւալը բարձրաւանդակներից իջաւ դաշտը, ուր արդէն շոգ էր և հանդիպեց հնձուրների, որոնք ցորեն էին հնձում, խուրձ կապում, բարդ բարդում, կամ դէզ գնում. նրանցից օգուտ չկար. բերանը զօղած փայլուն մանգաղները ձեռներին էր։ Բայց մի քիչ որ հեռացաւ, տեսաւ, որ մի ձի արածում է։ Ասաց. «Ձի եղբայր, ես երուսաղէմ ուխտ եմ գնում, անօթի եմ, խնդրեմ մի քիչ

միս տաս, ուտեմ. քեզ համար էլ աղօթք կանեմ»: Զին պատասխանեց. «Հոգուս վարձ լինի. դէլ աղբէր, կըտամ: Միայն նախ արի, հեծիր մէջքիս, մի փոքր ջրինդ խաղանք, յետոյ տամ, կեր, գնա ուխտդ կատարիր»: Գայլն ինքն իրեն մտածեց, ասաց. «Ես կը հեծնեմ, ուր պիտի փախչի, որ ձեռնիցս պրծնի. սրանից յարմար բան չի լինիլ»: Հեծաւ: Արագավազ ձին արշաւեց դէպի գիւղը և երեք ասպառէգ ճանապարհը մի քանի վայրկեանում կտրեց: Գայլըն աչքը դեռ բաց չարած՝ իրեն տեսաւ գիւղի մէջ: Գիւղացիք տեսան, որ մի ահաղին գայլ հեծել է ձին, գալիս է սրավաթ. առան շներն ու առաջը դուրս եկան: Գայլը ցած թռաւ ձիուց, բայց գիւղացիք մի քանի հարւած հասցրին գլխին, այնպէս որ աչքերը մթնեցին՝ և հագիւ փախաւ, այս անգամ ուղղակի դէպի իւր որջը:

է) Մտաւ գայլն իր որջը և ողբալով պաղեց յատուկին: Նա սկսեց ինքն իրեն խորհել իւր արածներէ մասին: «Այս ինչ խելք է», — ասաց նա բարձրաձայն. «իսկի մեր տնից, մեր օջախից մահտեսի եղել էր, որ ես ուզում էի երուսաղէմ գնալ. ես գայլ, միթէ ես հովիւ եմ, որ ոչխարը լանամ և նոր ուտեմ: Ես գայլ, միթէ ես հօտաղ եմ, որ եզան մէջքը թիմաբեմ, որ եզն ինձ գուլթանաւորի մօտ տանի և ինձ ծեծ ու փետ տան: Եւ վերջապէս գայլի ձագ ու ձիաւոր: Հօրից էի տեսել. մօրից էի տեսել, որ ես հեծայ այն ձին: Յիրաւի որ ես անխելք եմ. Ա. խ, մի մարդ լինէր, իմ պոչից բռնէր, ինձ ձգէր արացու առաջ, իմ տեղն էր»:

Դու մի ասիլ, յորդ անձրեւ էր գալիս, և նախորդէ ու հօտաղը մտել էին գայլի որջը, որ չթրջւեն, Նախորդը յուրիկ վեր կացաւ տեղից, գայլի պոչն առաւ ձեռք, իսկ հօտաղը նրան ձգեց իր փայտի առաջ: Ծաղկաթաւալը հագիւ պրծաւ, փախաւ՝ ասելով վրդովւած. «Պան, պան,

պան, ամեն ինչ յեղաշրջել է այժմ. մարդ իր տանն էլ չի կարող հանգիստ նստել ու խօսել: Այս ինչ տեսակ աշխարհ է, Տէր Աստուած»:

10. ԳԱՅԼԸ ԹԱԿԱՐԴԻ ՄԷՉ

Ա) Պարոն Աղւէսն ամբողջ օրը քաղցած ման եկաւ սարերում, վերջն իջաւ դաշտը և եկաւ, հաղիպեց մի այգու: Որ ներս չմտաւ և օգոստոսի հասուն, թանկագին մրգերը տեսաւ, խելքը գնաց: Խաղողի ողկոյզները վառւում էին յալկիւնքի պէս. դեղձին, տանձ ու խնձորին հօհաշիւ չկար: Ուրախութիւնից չգիտէր, թէ ո՞րն ուտէր, ո՞րը թողնէր. Կերաւ, յագեցաւ, ապա սկսեց զբօսնել. որ ամեն բան տեսնի, վայելի: Կարծես այգի չլինէր, Աստուծոյ դրախտը լինէր. դրա նման պարտէզ ու այգի էլ աշխարհքում չէր լինիլ:

Բ) Պարոն Աղւէսն զբօսնելիս յանկարծ տեսաւ՝ այգու մէջ մի արձակ տեղում յարդ էր պռած և յարդի մէջ մի դմակ էր դրած: Յարդի տակ թակաւորն էր, բայց այնպէս էր սարքած, որ չէր երևում: Ասաց. «Ահա գտայ իմ առողջութեան զեղը, առաւել հիմա, որ քաղցր ձերք շատ եմ կերել: Բժիշկներն ասում են, որ ինչ հիւանդութիւն լինի մարդու վրդում, սրտում ու լերդում, դմակը կը հանէ»: Ուղեց մօտենայ դմակին, բայց միտք արեց, թէ խելօք աղւէսն երկու ոտքով է ընկել թակաւորը. չլինի թէ ինքն էլ ընկնի սրնգայքի մէջ: «Մարդ զգասա և զգօն պիտի լինի», մտածեց նա. «Թէ այստեղ մի խարէութիւն չկայ, գէր դմակն ինչ գործ ունի յարդի մէջ: Յարդը մարդու կը լինի և ոչ այգում. դմակն էլ ոչխարի վրայ կը լինի կամ տանը և ոչ յարդի մէջ»:

Գ) Պարոն Աղւէսն ինքն իրեն զսպեց, Բայց բիշ յի-

տոյ օր չնայեց դմակին, սիրտն շատ ուզեց, և ինքն իրեն քաջալերելով ասաց. «Ճար չկայ, պիտի ուտեմ: Մարդ որ գլուխը վտանգի չղնէ, գանձ չի հաւաքիլ: Թէ որ փշից վախենան, վարդ չեն քաղիլ: Մարդարիտը անյատակ ծովի մէջ է լինում. եթէ ծովը չմտնեն, մարդարիտ չեն ձեռք բերիլ, և թագուհիների ու օրիորդների պարանոցները մարգարայեռ մանեակներով չեն զարդարիլ: Ա՛խ, իմ սիրտս դադար չի առնում. հոգիս դուրս է գալիս իր համար. իւրն իրենից կաթում է»... Ուզեց, որ թաթը մեկնի, դմակը քաշի, բայց դարձեալ ինքն իրեն հաւաքեց. թէ «Ի՞նչ օգուտ է, եթէ մարդ գաւթաւի ամենայն ցանեացի եւ գանձն իւր տուեացէ: Մարդուս բախտը խաբուսիկ է, յեղյեղուկ ջրի կը նմանի. գետը կը տանի, ծառայիտ կը բերի:—Ձէ. պէտք է մի այնպիսի տխմար ոմն գտնեմ, որ գայ այս դմակը շօշափի, ես տեսնեմ. թէ տակին ինչ կայ»:

Դ) Եւ գնաց Պարոն Աղւեսն ու պատահեց Ծաղկաթաւալին: Վախենալով մօտեցաւ, խոնարհութեամբ ու կեղծաւորութեամբ երկրպագելով բարեւ տւաւ նրան և ասաց.

«Բարով եկար, Ծաղկաթաւալ,

«Բօգ էշերի դու գլխաւոր:

«Գովքդ ասեմ շատ փառաւոր,—

«Մօրթի ունիս, մուշտակ աղուր,

«Եկած ճամբէդ եղիւր մօրդ,

«Դո՛ւ գալուստդ շնորհաւոր,

«Գէր դրմակի ես դու սովոր»...

Գայլն ընդհատելով աղւեսին ասաց. «Է՛. Պարոն Աղւես. քո գլուխը գիտենայ, որ ես մեծ մարդու որդի եմ: Իմ ողորմած հոգի հայրս վախճանելիս կտակ արեց, պատէր տւաւ, թէ խելօք մարդկանց հետ կը շրջես: Ես շատ հարց ու փորձ արի և քո հրամանը իմացայ խե-

լօք. Դո՛ւ բարի հռչակդ լսել էի վաղուց, բայց չէի պատահում քեզ. այժմ որ գտել եմ, էլ բաց չեմ թողնիլ քեզ, Պէտք է տեսնեմ, թէ իրօք դու խելօք ես, թէ չէ. վայ քեզ, եթէ խելօք չլինիս. ձեռիցս էլ չես պրծնիլ»:

Աղւեսը պոչն ուռցրեց, նօճեց և սէգ ու հպարտ հայեացք ձգելով գայլի վրայ՝ ասաց.

—Այո՛, ես խելօք եմ. եթէր տարի անընդհատ ուսում եմ առել գիտնական Յակոբ վարդապետի մօտ. գրաբար եմ կարդացել, ոտանաւոր ձօներ յօրինել, յօդաժներ գրել: Էլ գիրք չի մնացել, որ կարդացած չլինիմ: Դու իմ խելը շուտով կը փորձես:

—Որ այդպէս է. մի խօսք ասա ինձ իմաստունների ասածներից, տեսնեմ:— Աղւեսը դարձաւ ու գայլի խելքը չափելու համար ասաց հեզճութեամբ.

—Իմաստուններն ասել են, թէ երեք բան ափսոս է. մէկ՝ ճրագը կոյրի և արեգակի առաջ. մէկ էլ՝ խելօք մարդն անգէտ մարդու մօտ, մէկ էլ՝ մարդարիտը խողի առաջ:

—Ձէն կենաս, շնորհակալ եմ,— ասաց գայլը միամբտութեամբ,— ճիշտ են ասել, թէ քեզից նրբամիտը չկայ:

Ե) Մի քիչ յետոյ Պարոն Աղւեսը գլուխը շարժելով բացագանչեց յանկարծ.

—Ա՛խ, Ծաղկաթաւալ եղբայր, այդ ճիշտ է. բայց ափսոս, ափսոս: Ափսոս, եթէր պորտն անիծած լինի այս օրէնքը դնողին: Գայլը հետաքրքրութեամբ հարցրեց.

—Ի՞նչ ափսոս, ինչ օրէնք է, ինչ է եղել:

—Ձեռ ասիլ, դմակ եմ գտել, բայց այսօր ուրբաթ է, ես էլ պաս եմ.

—Տօ՛, ինչ ես այդ հին ծէսերը բանեցնում, այ անխելք,— ասաց գայլը:— Ի՞նչ պաս, ինչ զատ. արի երթանք: Ես հօ հայ կամ յոյն չեմ, որ պաս պահեմ:

— Դէ որ այդպէս է, համեցէք ծառայիդ հետ երթանք:—

Աղւէսը գայլին տարաւ այգին: Գայլը դմակը չտեսաւ, — քաղցը նրան շատ էր նեղում, — էլ հրաւերի չսպասեց, իսկոյն վրայ ընկաւ: Բայց ականատը շարժեց, ընկաւ նրա վիզը, իսկ դմակը թռաւ, ընկաւ ականատից դուրս, աղւէսի առաջը: Մնաց գայլը շղթայաւած, իսկ աղւէսը դրմակին առաւ ու նստեց գայլի յանդիման, ուտում էր: Գայլը խէթ խէթ նայելով ասաց. «Պարոն Աղւէս, մի ուտիլ. ո՞չ ապաքէն այսօր ուրբաթ է, Աստուած կը բարկանայ»:

— Զէ՛ — ասաց աղւէսը, — ես օրերի հաշւի մէջ սխալուած եմ, այսօր ոչ ուրբաթ է, ոչ չորեքշաբթի: Այսօր շաբաթ է: Ուրբաթն այդ է, որ ընկաւ վիզդ:

2) Աղւէսը կերաւ դմակն ու ելաւ, որ գնայ: Գայլը խեղճ-խեղճ նայելով ասաց ողբազին ձայնով.

— Աղւէս եղբայր, ինչի՞ ես ինձ անտէր թողնում, գնում:

— Ի՞նչ հոգ ես անում, տնաշէն: անտէրն ես եմ, որ միայնակ գնում եմ սարերը: Համբերիր, հիմա քեզ տէր շատ կը գայ:— Եւ ապա հեղնութեամբ շարունակեց. «Աստուծոյ տնօրէնութիւնն է, հէ՛գ Ծաղկաթաւալ»:

«Միայն Տէրը զրկիդ խըռով»:

«էլ չըտեսնես ոչխար բարով»:

«Գէր դրմակի մընաս կարօտ»:

«Վիզըդ կապեն կարմիր նարոս»:

«Ծեծւես բըրով, մեռնիս սըրով»:

«Մարդիկ մորթիդ առնեն շուտով»:

«Ձինն իրենց մուշտակ աղւոր»:

«Ձըններ լինին յուղարկաւոր»:

«Մեծ հանդէսով լէշըդ տանեն քաշքըշելով»:

«Պատառ պատառ յօշոտելով»:

«Վըրադ խընդան ծիծաղելով»:

«Աւաղ ու վայ քեզ ասելով»:

— Վայ վայ, — ասաց գայլը արձայնոյ ձայնով. — այդպէս էլ եղբայրութիւն կը լինի: Դու էիր իմ միակ յոյսն ու ապաւէնը, դու էլ այդպէս ես վարում: Բա՛ դու ասում էիր՝ քառասուն հնարք գիտեմ: Ինչ կը լինի ձեռս, գցել եմ քո փէշը, մի հնարք անես, ինձ ազատես: Խնդրում եմ քեզ յանուն մեր եղբայրութեան:

— Լաւ, — ասաց աղւէսը, — ես իմ եղբօրս անտէր չեմ թողնիլ: Քեզ մի պատէր տամ, թէ կատարես, կազատես: Թակարդի տէրը որ պայ, քեզ տեսնի, դու սուտ սատկած ձեացիր: Թէկուզ կէսդ էլ որ կտրի, ձայն չհանես: Ես էլ քեզնից բիշ հեռու սուտ սատկած կը ձևանամ: Ինձ որ տեսաւ, քեզ վէր կը գցի, որ գայ ինձ էլ տանի: Այդ ժամանակ դու վեր կաց, փախիր: Բայց պատէրս չմոռանաս, հա՛, ինչ էլ որ անի, ձայն չհանես, թէ չէ՛ բանդ բուրդ է:

է) Գայլն աչքերը խփեց, շունչը բռնեց: Աղւէսն ինքն էլ պառկեց թակարդի տեղից բիշ հեռու: Շատ չքաշեց, այգու տէրն եկաւ. արագ արագ դիմեց դէպի թակարդը, տեսաւ՝ գայլն ընկել է ականատը ու չի շարժում: Երկայն ձողի ծայրով հրեց, խփեց, ջարդեց, — կենդանութեան նշան չկայ: Գայլն ամենայն ճշտութեամբ կատարում էր աղւէսի պատէրը: Այգետէրը մտածեց, թէ գայլը սատկած է. հանեց, ձգեց գետին: Նայեց միւս կողմը, տեսաւ՝ մի աղւէս էլ պառկել է, տեղից չի շարժում: Դրնաց դէպի աղւէսը, որ վերցնէր, բայց աղւէսը տեղից թռնաւ ու պո՛ւկ: Յետ դարձաւ դէպի գայլը, տեսաւ՝ նա էլ յարութիւն է առել, փախչում է: Խեղճը մնաց շաբաթ և երկսից էլ դատարկ:

Գայլն ու աղւէսը փախան և երբ որ իրար գտան,

գայլն ասաց երախագէտ սրտով. «2է՛, աղւէս եղբայր, ես լսել էի, որ դու հնարագէտ ես, բայց այսպիսի բան չէ՛ր լինիլ. յաւիտեանս յաւիտենից չեմ մոռանալ քո արած լաւութիւնը: Դիշտ է, այն անիրաւը շատ ջարդեց ինձ, կողքերս վեց ամիս յետոյ էլ չեն լաւանալ: Բայց որ այն թակարդից պրծայ քո շնորհքով, էլ ինձ մահ չկայ: Խոտանում եմ, որ քեզ հաւատարիմ ընկեր լինիմ»:

11. ԳԱՅԼԻ ՏԱՐԻԲԸ

Ա) Աշնան մի օր մէզ մառախուղը պատել էր երկիրը: Գայլն ու աղւէսը, այս երկու անբաժան եղբայրները, ճանապարհորդելիս պատահեցին մի ջորու. հետն ընկեր դարձան ու գնացին: Երբ որ մեր ճանապարհորդները քաղցածացան, ասացին. «Եկէ՛ք նրան ուտենք, որ տարիքով ամենից կ'ստերն է»: Երկու եղբոր միտքն այն էր, որ ջորուն ուտէին: Գայլին հարցրին, թէ որ տարւայ գայլ է՝ նա պատասխանեց. «Ես այն գայլն եմ, որ Զրհեղեղի ժամանակ նոյ նահապետն իւր հետ տապանն առաւ»: Աղւէսն առաջ եկաւ թէ՛ «Ո՛վ ողորմելի, դու իմ թոռան թոռըն էլ չկաս. դու տասն ազգով ինձնից փոքր ես. ես այն աղւէսն եմ, որ Աստուած ստեղծեց ինձ և տարաւ Ադամի առաջ, և Ադամն իմ անունը դրեց աղւէս»:

Բ) Աղւէսն ու գայլը կարծեցին, թէ ջորու բանը պրծած է, իրենք աւագ դուրս եկան: «Օ՛ն անդր, յառաջ մասիւր, ջորի եղբայր, — ասացին նրանք, — տեսնենք դու երբ ես ծնւել»: Զորին եկաւ թէ՛ «Ո՛վ եղբարք, ես յաւակնութիւն չունիմ ձեզ հետ մրցելու: Բայց չկարծէք, թէ ես երեկւայ երեխան եմ. իմ տարիքն էլ յոյժ մեծ է, միայն ինձ յայտնի չէ: Լուսահոգի մօրս ասելով իմ ծննդեան թւականը պէտք է յետի ոտներին սմբակի վրայ գրւած

լինի: Դուք երկուսդ էլ կարդալ գիտէք, կարդացէ՛ք, տեսէք: Դուք ձեր Աստուածը, սուտ չխօսէք»: Այս ասաց ջորին և ոտքը բարձրացրեց. Աղւէսը դարձաւ, ասաց գայլին. «Դիտեմ, դու էլ դպրոցում եղել ես, աչքերդ աւելի սուր են. գնա՛, կարդա՛ գիրը»: Գայլը մօտեցաւ, որ կարդայ: Զորին ասաց. «Մի քիչ էլ յառաջ եկ, դիրս մանր է, մաշւած էլ կը լինի»: Գայլն աւելի առաջ անցաւ. իսկ ջորին ամենայն զօրութեամբ այնպէս դարկեց նրա ճակատին, որ նա կոնձկոնձալով հեռացաւ. «Օ՛ն անդր յառաջ, հիմա դու, աղւէս ընկեր. կարծեօք դու էլ կարդացւոր ես», ասաց ջորին: «Մի տող յաւելւած էլ կայ, այն էլ դու կարդա»: Աղւէսը թէ՛ «Իմ բանը չէ, ես այնքան ձէթի ճրագի աղօտ լոյսի տակ կարդացել եմ, որ աչքերս նւագել են, լաւ չեմ տեսնում»:

12. ԳԱՅԼԸ ԹՂԹԱՏԱՐ

Ա) Պարոն Աղւէսն ամբողջ գիշերը թափառեց գիւղի շրջակայքում, մի խլուրդ կամ ճագար էլ չընկաւ ձեռք: Լուսադէմին տեսաւ գետնին վէր ընկած մի թղթի կտոր, կռացաւ, վեր առաւ՝ մտածելով թէ պէտք կը գայ. Մինչդեռ նա յամրաբայլ առաջանում էր դէպի լեռան լանջերը, նրա հանդէպ դուրս եկաւ գայլը:

— Ա՛, բարով, պատւական եղբայր, ինչպէս ես. փորումդ իսկի նիւթ կայ, թէ անօթի ես:

— Է՛հ, ինչ ես ասում, Պարոն Աղւէս. աշխարհքն աչքիս մթնել է. վեցերորդ օրն է, բերանս նշխարք չեմ դրել:

— Կուգես՝ գնանք այս մօտիկ շէնը, ես քեզ համար ուտելիք ճարեմ, հարցրեց աղւէսը:

— Ինչո՞ւ չեմ ուզիլ, — պատասխանեց գայլը, — շատ էլ

տէ մօտենում իրեն։ Հայ-հայ էր, որ պիտի խեղճի բուր-
դը գզէին։ Դայլը կանգնեց, նայեց իր շուրջը, — նրա աչ-
քերը գիշերն էլ լոյս են տալիս, — տեսա՛ւ՝ շներն իր հին
ծանօթներն էին, որոնց յակամէ՛ յանամէ՛ ճանաչում էր
ինքը, և բրտի շունն էլ մէկէնների հետ իրեն վրայ էր
յարձակում։ Ասաց. «Տօ՛ բրտի շուն, այս տանուտէրի
շունը որ հաջում է, իրաւունք ունի. նրա հօտից մի երկու
ոչխար կերել եմ։ Այս եւէցի շունն էլ իրաւունք ունի.
նրանից էլ մի երկու գառ յափշտակել եմ։ Նոյնպէս միւս
հարուստների շները, միչև անգամ գզրինը, որովհետև նա
մի քանի ուլ ունի։ Բայց բո՛ տէրը ոչ ապարէն աման շի-
նող բրուտ է և ամենևին ոչխար չունի։ Ես հօ չեկայ բըր-
տի անօթներն ուտելու։ Ապա ուրեմն դու ինչ իրաւուն-
քով և ո՞ր օրէնքով ես այդպէս դողանջում ինձ վրայ, այ
փուչ կենդանի»։ Բրտի շունը պատասխանեց. «Ես իրա-
ւունք ունենամ, չունենամ, պէտք է հաջեմ։ Բաւական է,
որ իմ ընկերներս իրաւունք ունին. ես էլ պէտք է նրանց
օգնեմ և յարձակեմ վրադ»։

Եւ ձայն ձայնի տւին շները, բոլորը մէկէն յարձակ-
ւեցին գայլի վրայ, որ պատառոտեն։ Բայց գայլն այս
անգամ էլ ճարպիկ գտնուեց, կարողացաւ փախչել, պըրծ-
նել՝ իւր ազու բուրդը միայն թողնելով նրանց բերանում։

14. ԳԱՅԼԵՐԻ ՎՈՀՄԱԿԸ

Դեկտեմբեր ամիսն եկաւ։ Մեր Ծաղկակոխն անհոգ
էր գտնուել, որ վաղօրօք ձմեռւայ պաշարեղէնի պատրաստու-
թիւն չէր տեսել։ Նստեց ինքն իրեն մտածեց, մտածեց և
վերջը մի միտք յղացաւ՝ փոխանակ մենակ թափառելու,
լաւ կը լինէր, որ գնայ իւր ցեղակիցների մօտ։ Եւ գնաց
մեր Ծաղկաթաւալը, յաւեցաւ իւր ընկերներին։ Ուրիշներն
էլ եկան, և բոլորը միասին մի մեծ վոհմակ կազմեցին։

Յունւար ամիսը վերջանում էր արդէն։ ձիւնն եկել,
ծածկել էր սար ու ձոր։ Մի պարզկայ գիշեր եկան գայ-
լերը նորաշէն գիւղի ծայրին կանգնեցին և մէկին ուղար-
կեցին, որ գնայ գիւղը հետազօտէ։ Լրտեսը գնաց անյա-
պաղ, շներն ընկան ետևը, և նա հազիւ հազ հասաւ, ըն-
կաւ ընկերների մօտ շնչասպառ և բերեց հետևեալ համ-
բաւը. «Մտայ գիւղը, տեսայ մեզ նման մոլի գազան էլի
շատ կայ. որը սպիտակ, որը սև. ինչ գոյնի ասես կար-
ճնկան ետևս, ես փախայ, պըծայ, եկայ»։ Գայլերը խոր-
հըրդի նստեցին։ Նրանց առաջնորդը, որ մի փորձաւոր ու
խելօք կառավարիչ էր և իբրև արթուն դէժ հսկում էր իւր
ժողովրդին, առաջ անցաւ և իբրև մի հմուտ զօրավար
յուրօր կարդալով այսպէս ասաց կարճառօտ խօսքով. «Ո՛վ
իմ քաջ զօրականներ, բնաւ մի վախենաք. նա մեզ բօք
չէ բերել, այլ աւետիք։ Եթէ նրանք այնպէս բազմագոյն
են, կը նշանակէ միմեանց հետ միաբան չեն լինիլ։ Ամօթ
է ուրեմն մեզ վնասել։ Քաջ եղէք, Հապա օ՛ն յառաջ. գը-
նանք, անվեհեք յարձակենք և մենք կը յաղթենք»։

Գայլերը ոգևորւած իրենց զօրավարի ճառից՝ գուն-
դագունդ ոռնալով մտան գիւղը։ Շները սարսափահար ե-
ղած՝ ամեն մէկը մի անկիւնում թագնեցին, ձայնիւրը
կտրեցին։ Գիւղացիք էլ անգէն լինելով, ոչ Տէգ ունենալով,
ոչ նիզակ՝ ահաւ տներից դուրս չեկան։ Գայլերն ապահով
կերպով իրենց որսն արին։ Բայց գայլն ագահ կը լինի.
ինչքան էլ աւարն ահագին էր, իրենցից մեծերն ու հը-
զօրները ատամները կրճատացնելով թոյլ չտւին, որ միւս-
ները մօտ գան։ աւարի մեծ մասն իրենց առան, իսկ քի-
չը մնաց երիտասարդներին ու թոյլերին։ Սրանք էլ բաժնի
վրայ կուեցին, սկսեցին իրար կծոտել ու կոտորել և ու-
տել։ Մեր Ծաղկաթաւալը հազիւ փախաւ, ազատուեց ու
դարձեալ մնաց մէն մենակ։

ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՑՈՒՑԱԿ

Ագարակ—արտ, կալածք	Անյիշատակ—անյիշելի,
Ագի—պոչ	շատ հին
Ականատ—ակնատ, թակալող	Անշունչ—անձայն
Ահ—վախ, երկիւղ	Անվեհեր—անվախ
Աղէտ—թշուառութիւն, փոր-	Անվրէպ—անսխալ
ձանք	Ապառաժ(ոտ)—բերժ, քար-
Աղտոտ—կեղտոտ	բարոտ տեղ
Աղւոր—գողտրիկ, դեղեցիկ,	Ապաստան—պատուարան,
սիրուն	պաշտպանելու տեղ
Ամայի—անբնակ	Ապաւն—վտանգելի,
Ամենուրեք—ամեն տեղ	պաշտպան
Այծեամ—վայրենի այծ	Ապերախտ—լաւութիւնը
Անագորոյն—անգութ, անո-	չիմացող
րորմ, դաժան	Առած—առակ
Անառիկ—ամուր, ապահով	Առիթ—պատճառ
տեղ	Առնէտ—մեծ մուկ
Անգէտ—տգէտ	Ասպարէզ—125 բայլ տա-
Անդորր—խաղաղ, հանգիստ	րածութեամբ բաց տեղ,
Անընդհատ—անդադար, ա-	հրապարակ
ռանց ընդհատելու	Արիւնդուշտ—արիւն խը-
Անխուսափելի—որից չի կա-	մող
րելի փախչել	Արջառ—3.4 տարեկան եղ
Անհաճոյ—անդուրեկան, ա-	Արտօնութիւն—առանձին
նախորժ	իրաւունք
Անյապաղ—առանց ուշանա-	Արտօսրալից—արցունքով
լու	լցւած
Անձկութիւն—սրտնեղութիւն,	Արօտ—մարդագետին, ա-
կարօտ	րածելու դաշտ

Աւագ—մեծ
 Աւագ—ափսոս
 Աւար—թալան, կողոպուտ,
 Աւետիք—ուրախ լուր, աշքա-
 լուսանք
 Բազում—շատ
 Բարդել—կիտեղ, դարանել
 Բարբոսել—լաւացնել
 Բեհու—մեխ, դամ
 Բնակարան—բնակուս
 Բնու—ամենեկին, երբեք
 Բրով ծեծել—ցցով կամ գա-
 լազանով ծեծել
 Բոգ—մոխրագոյն
 Բոթ—տխուր լուր
 Դամփո—մեծ շուն
 Դանձ—հարստութիւն
 Դէթ—գոնէ
 Դէր—չազ
 Դոցել—փակել
 Դուր—փոս, հոր
 Դրեթէ—համարեալ թէ
 Դարան—ծածուկ պահելու
 տեղ
 Դարանամուտ—դարանակալ,
 դարան մտնել, պահել
 Դարի միւս երեսը—բարձր
 տեղի միւս կողմը
 Դարձեալ—խմտտ, ասաց-
 լածք
 Դէտ—գիտող, նկատող,
 զննող
 Դիւական—սատանայական
 Եզերք—ափ, ծայր
 Եթէ զաշխարհ ամենայն
 շահեցի և զանձն իւր
 տուծեսցէ—եթէ բոլոր աշ-
 խարհը շահէ և իր անձը
 վնասի
 Եղեգնուտ—շամբ, եղեգն
 բոյսով ծածկւած գետին
 Եղնիկ—արու եղջերու,
 կխտաք
 Եղջերանար—եղջիւրով,
 պոգեբով խմելը
 Եղջերու—եղնիկ
 Երախտագէտ—լաւութիւնն
 իմացող
 Երամակ—խոզերի խումբ
 Երէ—որսի կենդանի
 Երէց—քահանայ
 Երիվար—հեծնելու ձի
 Երկիւղածութիւն—վախ
 Երկչոտ—վախկոտ
 Զարնել—զարկել
 Զգաստ—ուշադիր
 Զգոն—զգոյշ
 Զննել—մտրթել
 Զղջացել—փոշմանել
 Զոպել—պահել իրեն
 Զօղած—կապած, սրած

Զօրեղ—ուժեղ
 Էակ—կենդանի արարած
 Թանձրամիտ—անհասկացող
 Թաւամազ—մազմզոտ
 Թօթափել—իրենից հեռաց-
 նել, թափթփել
 Ժանիք—ճանկող ատամ (գա-
 զանի)
 Ի սկզբանէ անտի—հէնց այն
 զլսից
 Իրականութիւն—եղելութիւն
 Իրօք—իսկապէս
 Խածատել—կծոտել
 Խանձ—որսի կերակուր
 Խաղք ու խայտառակ—ծաղր
 ու ծանակ, ծիծաղելի
 Խելառ } գիծ, խելքից
 Խենթ } պակաս
 Խէթ-խէթ—ծուռ-ծուռ (նայել)
 Խլուրդ—հողի տակ ապրող
 կենդանի
 Խոհամութիւն—խելօքութիւն
 Խոյ—արու ոչխար
 Խոշընդոտ—արգելք
 Խորխ—օձի շապիկ, կենդա-
 նու մորթի
 Խորհրդակցել—մտածել,
 խորհուրդ անել
 Խօշիւն—խշրտոց, խշխշոց
 Ծէս—կարգ, արարողութիւն
 Ծգօտ—բոյսի բարակ ցօ-
 դուն
 Ծուղակ—թակարդ, որո-
 գայթ
 Կախարդական—խաբէա-
 կան
 Կոճղէզ—արմատով սոխ
 Կոտոշ—եղջիւր, պոզ
 Կուռ ուտել—շատ կուշտ
 ուտել
 Կրտսեր—փոքր
 Հազադէպ—քիչ դէպքում
 Համբաւ—հռչակ, մեծ լուր
 Հանդիպել—պատահել
 Հայեացք—նայածք
 Հեգնութիւն—ծաղր
 Հետազօտել—տնտզել,
 զննել
 Հէզ—խեղճ, թշուառ
 Հերկել—վարել
 Հոգ—խնամք
 Հոծ—մեծ բազմութիւն
 Հրապուրել—գրաւել
 Հրովարտակ—հրամանագիր
 Լօտ—ոչխարի խումբ
 Զիգ—երկար
 Զող—երկար ու բարակ
 փայտ կամ երկաթ
 Զօն—նւէր, ուղեբձ
 Զօղանջել—դանդի ձայն,
 բարձր կանչ

Ճագար—նապաստակի նման, գին քաբ
կրծող կենդանի Յանդուզն—համարձակ
Ճահիճ—լճացած, ջրոտ Յանդիման—դիմացը
գետին Յանձնարարութիւն—սլատ-
ւէր
ձկուն—հեշտ ծուռող
ձոխ—հարուստ, փարթամ, առատ
ձօճիլ—տատանել, շարժել
Մակադիլը—հօտին տրւած
կէսօրեայ հանգիստը
Մանհակ—մարգարիտներից
(թանկագին բաքերից)
կազմւած շղթայ
Մարգարտայեռ—մէջ ընդ մէջ
մարգարիտներ շարած
Մացառուտ—փշոտ թփերով
տեղ
Մաքի—էգ ոչխար
Մերթ—երբեմն
Մերձակայք—մօտակայք
Մէգ-մառախուղ—մշուշ
Մէկէն—միանգամից
Միջոցին—ժամանակ
Մոլի—կատաղի
Մուշտակ—քուրք
Մօր—ճահճոտ, ջրոտ, տղմոտ
տեղ
Յագենալ—կշտանալ
Յականէ յանւանէ—անւանա-
պէս, յայտնապէս
Յակինթ—եաղութ, թանկա-

Յօրինել—հեղինակել, ստեղ-
ծել Պատեհ—յարմար
Նախնական—սկզբնական, Պարան—թոկ
պապենական, հին Պարէն—օրւայ ուտելիք
Նախըրդ—տաւարած Պայտառ—պայտող, նալ-
բանդ
Նահանջել—յետ գնալ, փա- Պիղծ—անմաքուր
խուստ տալ Պուկ—առանց յետ նայելու
նարօտ—գոյնզգոյն թել, փախչել
հիւսւածք
Նժոյգ—ընտիր ձի
Նշոյլ—հաղիւ նկատելի նշան
Նոխազ—արու այծ
Նորէն—նորից
Նրբութիւն—բնքշութիւն
Շաշին-շառաշին—բամու
կամ ալիքների սաստիկ ձայն
Շշնկոց—շրշիւն, խշխշոց
Շշուկ—մեղմ, ցածր ձայնով
խօսակցութիւն
Ճոլոր-մոլոր—ոլոր-մոլոր,
ծուռուժուռ
Ողբագին—ողբաձայն, լա-
լագին
Ողկոյգ—խաղողի ճիթ
Ո՞չ ապաքէն—չէ՞ որ
Ոսոխ—թշնամի
Ոստիւն—ցատկելը, վազելով
թռչելը
Որոգայթ—թակարդ
Որոջ—էգ գառնուկ
Ուժասպառ—թուլացած

Պատեհ—յարմար
Պարան—թոկ
Պարէն—օրւայ ուտելիք
Պայտառ—պայտող, նալ-
բանդ
Պիղծ—անմաքուր
Պուկ—առանց յետ նայելու
փախչել
Ջերմ—տաք
Ջոկ—ձիերի խումբ
Ջրնկեց—ջուր դուրս տը-
ւող տեղ
Ջրինդ—ջիրիդ խաղ
Ջրվէժ—բարձր տեղից
թափուող ջուր
Սակաւադէպ—քիչ դէպքում
Սակաւապէտ—քշով բա-
ւականացող
Սէգ—հպարտ
Սէգ—կանաչ խոտ
Սնահաւատ—դատարկ բա-
ների հաւատացող
Սնոտիապաշտ—դատարկ
բաներ պաշտող
Սողնակ—դռան փակը
Սովալլուկ—սոված, խիստ
բաղցած
Սպառնալ—վախ ազդել,
վախեցնել
Ստէպ-ստէպ—շուտ-շուտ
Ստորին—ցածր

Սրավար — սրբնթաց, արագ
փախչող
Սրտայոյզ — սրտաշարժ, սիր-
տը յուզող
Սօսափիւն — շնկոց, շրշիւն
տեքենքերի մեղմ ձայն
Վաղածամ — ժամանակից ա-
ռաջ
Վաղօրօք — օրեր առաջ, նա-
խապէս
Վատթար — աւելի վատ
Վարագ — վայրի խող
Վերջի վերջոյ — վերջապէս
Վէմ — ամուր բար
Վէպ — հին պատմութիւն
Վհատել — յուսահատել
Վհամակ — պալլերի, շնեքի
խումբ
Վտիտ — նիհար, նւազ
Տէգ — երկար ձող՝ ծայրին
սուր երկաթ
Տխմար — յիմար
Տնօրէնութիւն — կարգադրու-
թիւն

Տոկունութիւն — դիմացկա-
նութիւն
Տօթակէց — տաքից խաշ-
ւած, այրւած
Յօդ — շաղ
Յօդուն — բոյսի արմատից
փերե գտնւող մասը
Փարախ — կտուր շունեցող
գոմ
Փողհար — շեփոք կամ գուռ-
նա փշող
Քաջալերել — խրախուսել,
ոգևորել
Քաւել — թողութիւն տալ
Քէն — ոխ, վրէժ
Քունջ (թուրք.) — անկիւն
Օժտւած — բնութիւնից
տրւած
Օն անդր, յառանջ մատիր —
հապա (դէ) առանջ մօտե-
ցիր,
Օն յառաջ — հապա (դէ)
առաջ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՑՈՒՑԱԿ

Է-ՈՎ ԳՐԻՈՂ ԲՍՈՒՅՐ

Ախտածէտ	Դէտ, դիտել	Մէգ
Աղէտ	Երէց	Մէջ
Աղւէս	Ջէն, դէնք	Մողէս
Ամէն (լինի, ճշմարիտ)	Թէկուզ	Թաւէտ
Ամեն (ամենքը)	Թէպէտ	Նւէր
Անէծք, անիծել	Ժապաւէն	Շահէն
Անշէջ	Լէշ	Շէկ
Անվրէպ	Խէթ	Շէն
Անօրէն	Խլէգ	Շրէշ
Ապաւէն	Ծակոտկէն	Պատճէն
Առնէտ	Ծէս	Պատնէշ
Ասպարէզ	Ծովահէն	Պատուէր
Բզէզ	Կէս, կէսօր	Պարէն
Բուէճ	Կէտ, կէտադրու- թիւն	Պարտէզ
Դէթ		Պէս, այսպէս, այնպէս
Դէշ	Կրկէս	Պէտք
Դէս	Հակամէտ	Պնակալէզ
Դէր	Հանդէպ	Ջրվէժ
Դոմէշ	Հանդէս	Սակաւապէտ
Դէզ	Հէգ	Սէգ
Դէմ, դէմք	Հրաւեր	Սէգ
Դէպ, դէպի	Հրէշ	Սէր
Դէպք	Չէթ	Ստէպ-ստէպ
Դէս-դէն	Մէգ	Վէգ
	Մէկ	Վէճ

Վէմ	Տղէտ	Փոխարէն
Վէպ	Տէգ	Քարտէզ
Վէտ-վէտ	Տէր	Քէն
Վէրք	Տնօրէն	Օրէն, օրէնք
Վրէժ	Փէշ	

Յ-ՈՎ ՍԿՍԻՈՂ ԲԱՌԵՐ

Յարեթ	Յամենայն դէպս	Յարձակել
Յաղհնալ	Յայտաւորը	Յարմար
Յախճապակի	Յանդուգն	Յարութիւն
Յակինթ	Յանկարծ	Յարուցանել
Յականէ-յանւանէ	Յանձն առնել	Յաւակնոտ
Յակովբ (Յակոբ)	Յանցանք	Յաւելած
Յաղազս	Յապաղել	Յաւերժ
Յաղթել, յաղթան	Յաջող	Յափշտակել
դամ	Յաջորդ	Յեղաշրջել
Յաճախել, յաճախ	Յառաջ, յառաջադէմ	Յեղափոխութիւն
Յամառ	Յառել	Յեղյեղուկ
Յամբ (Ժանր) համբ	Յասմիկ	Յինարան
(մունջ)	Յատակ	Յիտ
Յայնժամ	Յատկապէս	Յիտոյ
Յայտ-յանդիման	Յատկացուցիչ	Յերիւրել
Յանգ	Յատուկ	Յիմար
Յամօյր	Յարաբերութիւն	Յիշատակ, յիշել
Յախուռն	Յարատն	Յիշաչար
Յայտարար, յայտարարել	Յարգ, յարգելի	Յիշոց
	Յարդ	Յիսուն
Յանգել	Յարդարել	Յիսուս
Յանդիմանել	Յարել	Յիրաւի
Յաժել	Յարկ	Յղանալ, յղի

Յղկել	Յովազ	Յուրիս
Յղփանալ	Յովակիմ	Յուղարկաւոր
Յորելան	Յովհաննէս	Յունապ
Յորելար	Յովնան	Յունւար
Յոգնակի	Յովսէփ	Յուշարար
Յոգնել	Յորդ	Յուսիկ
Յոխորտալ	Յորդոր	Յստակ
Յողդողդ	Յորդանան	Յօդակապ
Յուզել, յոյզ	Յորժամ	Յօդած, յօդ
Յոյն	Յորձանք	Յօժար
Յոյժ	Յորջորջել	Յօնք
Յոյս, յուսալ	Յուգա	Յօշոտել
Յոպոպ	Յունիս	Յօրանջել
Յոռի	Յուլիանէ	Յօրինել

Յ-ՈՎ ԳՐԻՈՂ ԲԱՌԵՐ

Ակօս	Գիշերօթիկ	Թօն
Աղօթք	Գործօն	Թօշնել
Աղօտ	Գօտի	Իրօք
Ամօթ	Դրօշ	Լօշ
Անօթ	Եղբօր	Խելօք
Առաւօտ	Եօթն	Խօսք
Առօք-փառօք	Զբօսանք	Ծանօթ
Արդեօք	Զգօն	Ծղօտ
Արտօնութիւն	Զօդ	Կարծեօք
Արտօնը-արտասուք	Զօր, գօրք, գօրա-	Կարճառօտ
	վար	Կարօտ
Արօտ	Թնդանօթ	Կրօն
Արօք	Թօթափել	Կօշիկ
Բօթ		

Համառօտ	Մօտ	Սօս, սօսի
Հետազօտի	Մօր	Սօսափիւն
Հօր	Մօրուք	Սօսիւն
Հօտ (ոչխարի) հօտ	Նախօրօք	Վաղօրօք
(ծաղկի)	Նարօտ	Վառօզ
Հօտաղ	Նօսր	Տօթ
Հորօտ մորօտ	Շօշափել	Տօն
Հօր	Ոսկեզօծ	Յօղ
Չօն	Պաշտօն	Գօղ
Ղօղանջի	Պռօշ	Օրօրի, օրօրոց
Ճօճ, ճօճել	Պօղոս	

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՌԵՐ

Ազատ	Ապարդիւն	Բարեկենդան
Ազգօգուտ	Առաձգական	Բարենորոգել
Աղբ	Առաջնորդ	Բերդ
Աղբիւր	Աստղ	Բղխել
Ազտ	Արդ-այժմ	Բողկ
Աղբատ	Արդար	Բուրդ
Աճուրդ	Արդէն	Գահլնկեց
Ամանոր-նոր տարի	Արդիւնք	Գղալ
Ամենուրեք	Արդ ու զարդ	Գնդակ
Այրբենարան	Արեգակ	Դրադարան
Անգամ	Արձակուրդ	Դասընթաց
Անգամ	Արջ	Դասընկեր
Անդամավճար	Աւելորդ	Դատաստան
Անդրդւելի	Բախտ, բազդ	Դրդել
Անդուզական	Բաղխել	Երբ
Անհոգ	Բանտ	Երգ, երգիչ
Անցորդ	Բարդ	Երդիկ

Երկում	Խողխողել	Հրաչեայ
Երեսարբիչ	Խոչընդոտ	Չագ, ձագուկ
Երիտասարդ	Խորհուրդ	Չախորդ
Երկրորդ	Ծագել	Ճակնդեղ
Երրորդ-չորրորդ	Ծածկոց	Ճամբայ, ճանա-
Երրորդու թիւն	Ծածուկ	պարհ
Եօթներորդ	Ծաղկազարդ	Ճանկ
Զեղխ	Ծննդական	Ճգնաժամ
Զղջալ	Կարագ	Ճիգ, ճղնել, ճրգ-
Զուգընթաց	Կարգ, կարգապահ	նաւոր
Զուգել-զուգել	Կարգալ	Ճրագ, ճրագալոյց
Էգ	Կեղտ, կեղտոտ	Մասշտաբ-գծաչափ
Էգուց	Կմախք	Մարգարէ
Ընդդէմ	Կոկորդ	Մարդ, մարդիկ,
Ընդունակ	Կողպէք	մարդկանց
Ընդունել	Կողք	Մարտ (ամիս)
Ընկեր	Հազնել, հագուստ	Մարտ, մարտիկ
Ընտանի	Հաղորդ, հաղոր-	(կռիւ, կռուող)
Թագ	դու թիւն	Մեղք
Թագաւոր	Համբերել	Միջնորդ
Թարգմանիչ	Համբոյր	Միբրդ
Թուղթ	Հայհաքք	Մնացորդ
Ժողովուրդ	Հարբել	Մուգ
Իբրեւ	Հետ	Մրբիկ
Իգական	Հետք	Նաւասարդ
Ինն-իններորդ,	Հետեանք	Նաւավար
իննսուն	Հմայեակ	Նորոգել
Խաբեբայ, խաբել	Հողաբարձու	Ննջարան-ննջել
Խառնուրդ	Հոգի	Չարաթ
Խեղդել	Հոգս	Չոգի
Խնդիր	Հրաբուղխ	Չտապ

Ոգի, ոգևորել, ո-	Պատրոյգ	Տարրական
գեորել	Պարզել	Տմարդի
Ողբերգութիւն	Ջարդ, ջարդել	Տնծալ, ցնծութիւն
Ովսսննա	Սարգիս	Փորձ
Ովաղիս	Սուրբ	Փորրոգի
Ովկիանոս	Վարագոյր	Քանորդ
Որբ	Վարդ	Քառորդ
Որդի	Վարդան	Օգնել, օգնութիւն
Որպէսզի	Վերջ	Օղոստոս
Պատարագ	Վոհմակ	Օրիորդ

ԱԽՈ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

1960

ՆՈՐ - ԶՈՒՆԱ

